

Криза — це нові можливості: розкриття торговельного потенціалу України за допомогою Угоди про вільну торгівлю між Канадою та Україною¹

Ірина Богданова

Бернський університет

Переклад з англійської Дарії Івашкевич²

Анотація: З 2014 року Україна докладає чимало зусиль, щоб укласти нові торговельні угоди та пом'якшити руйнівні наслідки торговельної війни, розпочатої Російською Федерацією. На фоні цих подій переговори щодо підписання Угоди про вільну торгівлю між Канадою та Україною підійшли до завершення, а угода набула чинності 1 серпня 2017 року. Ця стаття досліджує позитивний вплив угоди на двосторонні торгові потоки між державами та аналізує потенційний внесок Угоди у розкриття торговельного потенціалу України.

Ключові слова: Україна, Канада, торгівля, CUFTA, технічна допомога.

---

¹ Я глибоко вдячна Александру Макларену (Alexander MacLaren) за його глибокий аналіз переговорів щодо Угоди про вільну торгівлю між Канадою та Україною, а також Мері-Кетрін Спірс (Mary-Catherine Speirs), Річарду Тарасофскі (Richard Tarasofsky), Вафі Раслану (Wafa Raslan), Пітеру Капачу (Peter Kapach) та Ізабеллі Прайс (Isabella Price) за їхні цінні коментарі щодо реалізації Угоди про торговельне співробітництво між Канадою та Україною. Я висловлюю подяку Петру Петренку з Посольства України в Канаді за надання інформації про торговельні відносини між країнами. Я також вдячна пану Закеру Ахмаду (Dr. Zaker Ahmad) за його цінні зауваження щодо попередніх версій цієї статті. Нарешті, висловлюю подяку трьом анонімним рецензентам. Це дослідження стало можливим завдяки фінансовій підтримці Канадського інституту українських студій Альбертського університету. Зокрема, для мене велика честь отримати стипендію імені Коляски. Усі помилки, допущені у тексті, є винятково моєю відповідальністю.

² Український переклад виконано в рамках навчально-виробничої практики студентів-магістрів з перекладу та редагування, яка є частиною освітньої програми «Художній переклад з англійської мови, літературне редагування та менеджмент перекладацьких проєктів» кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Керівники навчально-виробничої практики: д.філол.н., професор Лада Коломієць, к.філол.н., асистент Олена Підгрушна.

ВСТУП

Традиційно Канада вважається одним з найважливіших стратегічних партнерів України. Нещодавно підписана Угода про вільну торгівлю між Канадою та Україною (CUFTA) посилює нинішню політичну та економічну співпрацю між країнами. Угода була підписана і набула чинності на фоні торгової війни, розпочатої Російською Федерацією проти України, — події, яка прискорила пошук Україною альтернативних довгострокових торгових партнерів. Ця стаття розглядає участь України в міжнародній торгівлі, аналізує торговельні відносини між Україною та Канадою та виявляє потенційні наслідки впливу нещодавно підписаної угоди на двосторонні торгові потоки та внутрішні реформи в Україні. Робоча гіпотеза статті полягає в тому, що CUFTA незначно поліпшить двосторонній торговий потік між країнами. Однак, угода має позитивний вплив на внутрішні реформи в Україні, зокрема сприяє узгодженню стандартів для скорочення нетарифних бар'єрів, зниженню торгових витрат шляхом скорочення бюрократичної тяганини та збереженню екологічних і трудових стандартів.

МЕТОДОЛОГІЯ

Метод історичного аналізу використовується у цій статті для аналізу участі України в міжнародній торгівлі й опису торговельної війни між Україною і Російською Федерацією. На додаток, доктринальний метод аналізу юридичних текстів ("black letter") використовується для розгляду основних положень CUFTA та їхнього потенційного внеску в поліпшення нормативно-правового середовища в Україні. До того, у декількох частинах статті застосовується вторинний аналіз даних. Наприклад, коротко узагальнена доступна література про вплив CUFTA на торговельні відносини між Україною та Канадою. Під час роботи над статтею була проведена низка інтерв'ю з посадовими особами Канади, відповідальними за торговельне співробітництво між Україною та Канадою.

І. МІЖНАРОДНІ ТОРГОВЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ

До 2014 року Україна значно залежала від торгівлі з Російською Федерацією. Географічна близькість, відсутність альтернативних джерел енергії, а також аналогічні стандарти, технічні норми та

пов'язані з ними процедури оцінки відповідності належали до факторів, що визначили торговельну залежність. Революція Гідності 2013-14 років докорінно змінила зовнішню політику України у бік тіснішої співпраці з Європейським союзом (ЄС), що своєю чергою призвело до військового та дипломатичного конфлікту з Російською Федерацією. Необхідність доступу до нових ринків і бажання впровадити модель експортоорієнтованого економічного зростання змусили Україну розробити та впровадити нову міжнародну торговельну політику, описану нижче.

1. УЧАСТЬ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ

Після розпаду Радянського Союзу в 1991 році Україна проголосила свою незалежність. Відтоді вона підтримує торговельні відносини як з колишніми радянськими республіками, так і з іншими торговельними партнерами. Торговельні відносини з пострадянськими державами регулюються двосторонніми угодами³ або участю України в різних економічних інтеграційних проєктах під егідою Співдружності Незалежних Держав (СНД).⁴ Основні принципи відносин між Україною та Європейським союзом (ЄС) були узгоджені в 1994 році й закріплені в Угоді про партнерство і співробітництво між Європейськими Співтовариствами (та їхніми державами-членами) та Україною, яка набула чинності в 1998 році (Угода про партнерство і співробітництво (Partnership and Cooperation Agreement)). З початком Європейської політики сусідства у 2004 році та на фоні вимог України про тіснішу

---

³ Україна підписала двосторонні угоди про вільну торгівлю з Вірменією, Азербайджаном, Білоруссю, Грузією, Казахстаном, Киргизькою Республікою, Республікою Молдова, Російською Федерацією, Таджикистаном, Туркменістаном і Узбекистаном.

⁴ Співдружність Незалежних Держав була створена в грудні 1991 року. На початку 1990-х років країни-учасниці погодили ряд офіційних документів, які в основному були спрямовані на розвиток міцніших економічних відносин та сприяли подальшій економічній інтеграції між колишніми радянськими республіками. Наприклад, члени СНД підписали Угоду про створення зони вільної торгівлі 15 квітня 1994 року. Проте через численні перешкоди сторони, що її підписали, не ратифікували Угоду. У 1999 році члени СНД погодили Додаткові поправки до Угоди про вільну торгівлю, підписану в 1994 році. З початку 2000-х по 2009 рік члени СНД прийняли численні декларації та програми співпраці. Договір про зону вільної торгівлі СНД був підписаний у 2011 році та набув чинності 20 вересня 2012 року. До країн-членів належать Україна, Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Російська Федерація, Таджикистан, Туркменістан і Узбекистан.

співпрацю з ЄС у 2007 році були розпочаті переговори щодо нової угоди про асоціацію (Ван дер Лу (Van der Loo) і Ван Елсувеге (Van Elsuwege) 422).

У 2008 році після приєднання до Світової організації торгівлі (СОТ), Україна взяла на себе численні зобов'язання в рамках угод, що регулюють торгівлю товарами й послугами та посилюють захист прав інтелектуальної власності.⁵ Україна також перейшла до інституційної системи врегулювання міждержавних торговельних суперечок в рамках СОТ.⁶ Крім того, Україна підписала Угоду про торговельне та інвестиційне співробітництво зі Сполученими Штатами у 2008 році та продовжила переговори щодо Угоди про асоціацію з ЄС, які завершилися у 2011 році. Паралельно з переговорами з ЄС український уряд розглядав можливість участі у проєктах економічної інтеграції під управлінням Росії⁷ (Драгнева (Dragneva) і Волчук (Wolczuk) 689-93).

До 2013 року Україна обережно балансувала між зобов'язаннями щодо економічної інтеграції з Росією та бажанням зберегти політичну незалежність (Драгнева (Dragneva) і Волчук (Wolczuk) 683-93; Свобода (Svoboda) 1688-93). Причин для такої політики було декілька: глибока залежність України від постачання енергоресурсів з Росії та ухилення від зобов'язань, які могли б загрожувати суверенітету України (Драгнева (Dragneva) і Волчук (Wolczuk) 680).

На фоні цих подій були опубліковані кілька досліджень, в яких були досліджені економічні, правові та політичні наслідки вибору України між двома можливими шляхами: або тіснішою економічною інтеграцією з ЄС, або подальшою інтеграцією з пострадянськими державами, зокрема шляхом участі в проєктах економічної інтеграції

---

⁵ Держава може стати членом СОТ тільки після прийняття усього пакету юридичних угод, зокрема угоди про торгівлю послугами, угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності та різних угод про нетарифні заходи.

⁶ Україна, як член СОТ, зобов'язана вирішувати усі суперечки, що виникають стосовно угод, що стосуються СОТ, відповідно до положень Домовленості про правила та процедури вирішення спорів.

⁷ Митний союз між Білоруссю, Казахстаном і Росією був створений у 2011 році; він повинен був трансформуватися в Єдиний економічний простір (ЄЕП) у 2012 році та, у кінцевому результаті, в Євразійський економічний союз (ЄАЕС) до 2015 року. Росія, Білорусь та Казахстан створили Євразійський економічний союз (ЄАЕС) у 2015 році, а пізніше до них приєдналися Вірменія і Киргизстан. ЄАЕС замінив попередні інтеграційні ініціативи: Митний союз (2010-11) та Єдиний економічний простір (2012-14), які діяли між тими ж державами. Мета цієї економічної інтеграції полягала в тому, щоб перейти від митного союзу до подальшої інтеграції з єдиним ринком з «чотирма свободами»: товарами, послугами, робочою силою і капіталом.

під керівництвом Росії. Деякі дослідники проаналізували можливі юридичні зобов'язання за обома планами інтеграції та підкреслили неможливість реалізації обох варіантів (Ван дер Лу (Van der Loo) і Ван Елсувеге (Van Elsuwege) 443). Інші аналітичні звіти описали економічні наслідки обох варіантів інтеграції та дійшли висновку, що тісніша економічна співпраця з ЄС була б вигіднішою для України (ECORYS; Інститут економічних досліджень і політичних консультацій).

У кінці 2013 року Україна опинилася на роздоріжжі: країні належало обрати або тіснішу економічну й політичну інтеграцію з ЄС, або очолюваний Росією Євразійський Митний союз (згодом перетворений в Євразійський економічний союз (ЄАЕС)). У той час як численні економічні дослідження виділяли переваги глибшої інтеграції з ЄС, українська влада працювала над короткостроковими цілями: забезпеченням доступу до дешевого російського газу та збереженням безмитного доступу до російського ринку (Драгнева (Dragneva) і Волчук (Wolczuk) 692). Таким чином, український уряд запропонував золоту середину в переговорах з Росією — угоду про вільну торгівлю між Україною та членами Євразійського Митного союзу (Шумило-Тапіола (Shumylo-Tapiola) 20). Ця пропозиція була відхилена.

2. Погіршення торговельних відносин з Російською Федерацією

Наприкінці 2013 – на початку 2014 року події розгорталися з блискавичною швидкістю. Президент України Віктор Янукович зробив сумнозвісний крок, щоб відкласти підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Цей вчинок сприйняли як перехід до тіснішої економічної співпраці з Російською Федерацією і, як наслідок, часткову втрату суверенітету. Масові протести, а потім анексія Росією Кримського півострова і війна у східній частині України сколихнули державу. У розпал політичних і військових потрясінь торговельні відносини між Україною і Російською Федерацією значно погіршилися. Звіт, а саме Огляд торговельної політики України, підготовлений СОТ в березні 2016 року, містить наступні дані: «Імпорт з Російської Федерації скоротився з 23,2 мільярда доларів США у 2013 році до 12,7 мільярда доларів США у 2014 році; експорт в Російську Федерацію скоротився з 15,1 мільярда доларів США у 2013 році до 9,8 мільярда доларів США у 2014 році» (WTO, The Trade Policy Review Report, *Trade Policy Review of Ukraine* 15).

Скорочення торгівлі було ще більш посилене економічними санкціями, накладеними обома сторонами. Деякі з цих обмежувальних

заходів були прямо названі економічними санкціями,⁸ водночас інші обмеження були приховані під маскою санітарних/фітосанітарних заходів, технічних регламентів і митних процедур (Сенуса (Cenusa) та ін.; Свобода (Svoboda) 1695-98). Наприклад, у липні 2013 року Федеральна служба Росії з нагляду у сфері захисту прав споживачів і благополуччя людини (Росспоживнагляд) ввела заборону на ввезення кондитерських виробів, вироблених українською компанією «Рошен»⁹ (Свобода (Svoboda) 1695). Для вчинення додаткового тиску в серпні 2013 року, коли президент України все ще не наважувався підписати Угоду про асоціацію з ЄС, російські митники почали оглядати всі товари, що ввозяться з України (Панін (Panin)). Це призвело до значних затримок на кордоні, й українські експортери зазнали великих збитків (Олеарчик (Olearchuk)). За деякими оцінками, «на російсько-українському кордоні накопичилося близько 1000 українських вантажівок і залізничних вагонів» (Свобода (Svoboda) 1696).

Іншим показовим прикладом стало призупинення дії сертифікатів оцінки відповідності, які були видані українським виробникам залізничного обладнання з кінця 2013 року (Сенуса (Cenusa) та ін. 2). Потім українським експортерам відмовили видати нові сертифікати (COT, Росія — заходи, що впливають на імпорт (WTO, *Russia—Measures Affecting the Importation*)). Україна подала скаргу до COT, поставивши під сумнів законність таких дій.¹⁰

Однак на цьому історія не закінчилась. Після того, як Україна і ЄС підписали Угоду про асоціацію та почали її тимчасово застосовувати у січні 2016 року, Росія призупинила дію Угоди про Зону вільної торгівлі СНД щодо України («Росія призупиняє» (“Russia Suspends”); «ЄК говорить» (“EC Says”)). За словами російського президента, таке рішення було виправданим, оскільки наплив дешевих товарів з ЄС становить потенційну загрозу економічним інтересам Російської

---

⁸ У розпал військової напруги між державами обидві країни ввели спеціальні закони, що регулюють (i) введення односторонніх економічних санкцій, (ii) обставини, що виправдовують такі заходи, та (iii) форми, які такі заходи можуть приймати. Закон України «Про санкції» № 1644-VII набрав чинності 14 серпня 2014 року. Російський закон «Про заходи впливу (протидії) на недружні дії Сполучених Штатів Америки та (або) інших іноземних держав» №441399-7 був прийнятий у травні 2018 року

⁹ Ця компанія належить Петру Порошенко, який вів активну політичну діяльність, зокрема під час Революції Гідності, а згодом став президентом України.

¹⁰ В обох випадках Колегія арбітрів COT й Апеляційний Орган дійшли висновку, що Російська Федерація порушила свої зобов'язання відповідно до права COT.

Федерації.¹¹ Крім того, з січня 2016 року Україну додали до чорного списку країн, на які поширюється заборона на імпорт певних продуктів харчування та сільськогосподарської продукції («Постанова Уряду» (*Resolution of the Government*)). Суворі транспортні обмеження застосовують не лише до товарів з України, але й до товарів, які транспортують через її територію («Указ Президента РФ» (*Decree of the President of the Russian Federation*)). Україна відповіла тим же й заборонила імпорт з Росії (Оліфант (*Oliphant*)). Заборона на імпорт в Україну поширюється на різні категорії товарів з Російської Федерації (Кабінет Міністрів України, Постанова від 30 червня 2015 року).

Залишки торгівлі між Україною і Російською Федерацією свідчать про значну залежність України від постачання енергоресурсів, вугілля і ядерного палива з Росії (Антоненко (*Antonenko*) та ін.). Крім того, висока залежність від російського вугілля відображає економічні наслідки війни на сході України, регіону, який традиційно постачав вугілля в інші частини країни. Однак з 2014 року Україна диверсифікувала постачання енергоресурсів і ядерного палива (Антоненко (*Antonenko*) та ін.).

Україна і Росія поставили під сумнів законність торгових обмежувальних заходів один одного перед СОТ. Таких торговельних спорів було п'ять. Двоє з них були припинені на стадії консультацій.¹² У спорі, в якому Україна поставила під сумнів законність процедур оцінки відповідності, застосованих до українських постачальників рухомого складу, стрілочних переводів та іншого залізничного обладнання, деякі заходи, прийняті Російською Федерацією, були визнані невідповідними праву СОТ (СОТ, Звіт Апеляційного органу, Росія (*WTO, Appellate Body Report, Russia*)). У двох інших суперечках Україна не перемогла. У суперечці, ініційованій Росією, Колегія арбітрів й Апеляційний Орган дійшли висновку, що Україна порушила деякі

---

¹¹ Додаток 6 до ЗВТ СНД дозволяє стороні повернутися до більш високих тарифів, якщо інша сторона уклала угоду з третьою стороною, що веде до зростання імпорту з такої сторони в таких обсягах, які завдають шкоди або загрожують завдати шкоди промисловості.

¹² DS525: Україна — заходи, що стосуються торгівлі товарами й послугами (Російська Федерація подала запит на консультації для обговорення різних торгових обмежувальних заходів, введених Україною; запит не призвів до офіційного ініціювання спору); DS532: Росія — заходи, що стосуються імпорту і транзиту певних українських товарів (Україна подала запит на консультації щодо заходів, що стосуються торгівлі соковою продукцією, пивом, напоями на основі пива та іншими алкогольними напоями, кондитерськими виробами, шпалерами та аналогічними настінними покриттями з України; запит не призвів до ініціювання спору).

зобов'язання як член СОТ¹³ (СОТ, Звіт Апеляційного органу, Україна (WTO, *Appellate Body Report, Ukraine*)). У спорі, ініційованому Україною, Колегія арбітрів постановила, що російські обмеження на транзит були виправдані міркуваннями національної безпеки¹⁴ (Богданова (Bogdanova)).

3. ТОРГОВЕЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ З 2014 РОКУ

Нинішній стан міжнародної торгівлі України відображає довгострокову відсутність структурних економічних реформ. Згідно зі звітом Світового банку, в торгових відносинах України домінували наступні негативні тенденції:

- Сировинні товари становили понад 80 відсотків від загального обсягу експорту в середньому за останні 10 років; в результаті експорт значно коливався відповідно до волатильності світових цін на сировинні товари (Світовий банк, Україна — Систематична діагностика країни (World Bank, *Ukraine—Systematic Country Diagnostic*) 17);
- Україна не досягла значного прогресу в диверсифікації своєї експортної бази та підвищенні складності свого експорту (Світовий банк, Україна — Систематична діагностика країни (World Bank, *Ukraine—Systematic Country Diagnostic*) 18);
- Розподіл виробництва та експорту по областях (адміністративних регіонах України) свідчить про те, що Україна не домоглася достатнього прогресу у виході за рамки експорту сировинних товарів і використанні інших своїх порівняльних переваг (Світовий банк, Україна — Систематична діагностика країни (World Bank, *Ukraine—Systematic Country Diagnostic*) 19).

З 2012 року український експорт заліза й сталі, які традиційно були основними експортними товарами України, скоротився (СОТ, Орган з питань огляду торговельної політики, Огляд торговельної політики

---

¹³ Колегія арбітрів СОТ й Апеляційний Орган дійшли висновку, що Україна порушила низку важливих процедурних зобов'язань відповідно до Угоди СОТ щодо застосування антидемпінгових заходів.

¹⁴ DS512: Росія — заходи, що стосуються транзитних перевезень (спір, ініційований Україною, щоб поставити під сумнів обмеження на транзит; Колегія арбітрів СОТ встановила, що ці обмеження порушують зобов'язання відповідно до права СОТ, проте вони були виправдані міркуваннями національної безпеки через «надзвичайну ситуацію в міжнародних відносинах» між обома державами).

України, Звіт (WTO, Trade Policy Review Body, *Trade Policy Review of Ukraine, Report*) 15). З іншого боку, спостерігається зростання експорту сільськогосподарської продукції, зокрема зернових та олійних культур (COT, Орган з питань огляду торговельної політики, Огляд торговельної політики України, Звіт (WTO, Trade Policy Review Body, *Trade Policy Review of Ukraine, Report*) 15).

У 2012-18 роках український експорт залізничних і трамвайних локомотивів, ядерних реакторів, котлів та устаткування, мінерального палива і масл, виробів із заліза й сталі та добрив значно скоротився (Таблиця 1).

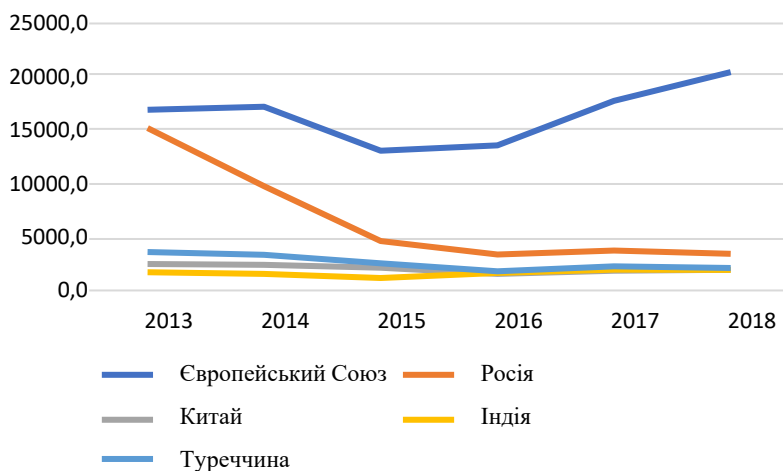
Таблиця 1. Топ-10 категорій українського експорту у 2012 і 2018 роках. (Джерело: Дабровські (Dabrowski) та ін.)

Експорт	Обсяг торгівлі (млн. дол. США) 2012	Обсяг торгівлі (млн дол. США) 2018
Залізо і сталь	15,328	9,937
Злаки	6,971	7,241
Тваринні чи рослинні жири та масла	4,171	4,497
Залізничні й трамвайні локомотиви	4,107	253
Ядерні реактори, котли та устаткування	3,787	1,724
Мінеральне паливо і масла	3,640	861
Руди, шлак і зола	3,306	3,035
Електричне устаткування та обладнання	3,231	2,930
Вироби із заліза і сталі	2,837	1,110
Добриво	1,786	70

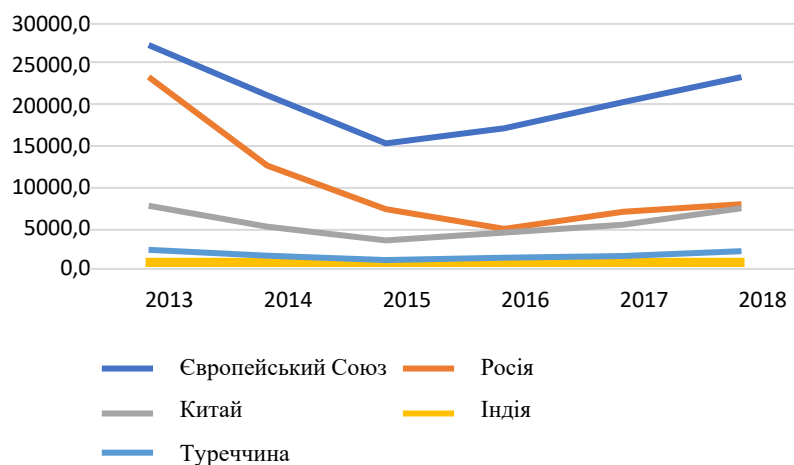
З 2013 року динаміка торгівлі України різко змінилася: імпорт з Російської Федерації та експорт в Російську Федерацію скоротилися в

той час, як поживалась торгівля з ЄС. Графіки 1 і 2 ілюструють цю динаміку.

Графік 1. Експорт товарів з України за напрямками, 2013-18 рр. (на основі даних Світових інтегрованих торговельних рішень Світового банку (World Bank, WITS)).

Графік 2. Імпорт товарів в Україну за походженням, 2013-18 рр. (на основі даних Світових інтегрованих торговельних рішень (World Bank, WITS)).

З 2014 року Україна починає реалізовувати торговельну політику, що ґрунтується на наступних принципах: скористатися перевагами Угоди про асоціацію з ЄС,¹⁵ укласти нові угоди про вільну торгівлю з іншими державами, щоб забезпечити преференційний доступ до їхніх ринків,¹⁶ приєднатися до нових угод СОТ,¹⁷ відстоювати українські інтереси в торгових спорах з Російською Федерацією в СОТ.¹⁸ У 2014 році в Україні створено посаду торгового представника; торгового представника призначає вищий орган виконавчої влади України — Кабінет Міністрів (Постанова від 16 жовтня, 2014).

Експортноорієнтоване економічне зростання, нормативно-правова база, що сприяє спрощенню процедур торгівлі та більш активна участь у глобальних виробничо-збутових ланцюжках мають важливе значення для поліпшення умов торгівлі в Україні (Гоекман (Hoekman) та ін.). Аналогічно Світовий банк рекомендує поліпшити й гармонізувати якість та стандарти, щоб використовувати потенціал міжнародних торгових угод (Світовий банк, Україна — Систематична діагностика країни (World Bank, *Ukraine—Systematic Country Diagnostic* 11)).

На цьому фоні переорієнтація експорту є ключовим пріоритетом для України (Сардак (Sardak) та ін.). Зокрема, країна повинна поліпшити свої торговельні відносини з ЄС та іншими великими економіками (Сардак (Sardak) та ін.). Ця мета знайшла відображення в

---

¹⁵ Угода про асоціацію з ЄС передбачає не тільки зниження тарифних бар'єрів у торгівлі між Україною та ЄС, але й оновлення технічних регламентів і стандартів України відповідно до норм й стандартів ЄС. Крім того, Україна прагне імплементувати правові норми та принципи права ЄС (EU *acquis*).

¹⁶ Угода про зону вільної торгівлі між Україною та Ізраїлем була укладена 21 січня 2019 року і, як очікується, набуде чинності у 2021 році («Netanyahu: Ізраїль завершить ратифікацію» (“Netanyahu: Israel to Complete Ratification”). Україна і Туреччина перебувають на стадії підписання двосторонньої Угоди про вільну торгівлю («Переговори про ЗВТ» (“Negotiations on FTA”). Україна і Сполучене Королівство підписали Угоду про політичне співробітництво, вільну торгівлю і стратегічне партнерство в жовтні 2020 року. Ця угода гарантує аналогічний рівень лібералізації торгівлі, послуг і державних закупівель, який був узгоджений в рамках чинної Угоди про асоціацію між Україною та ЄС («Велика Британія й Україна» (“UK and Ukraine”). Деякі українські дослідники стверджують, що такий розвиток подій може збільшити український експорт (Шворак).

¹⁷ Україна приєдналася до Угоди СОТ про спрощення процедур торгівлі у 2015 році й багатосторонньої Угоди про державні закупівлі у 2016 році.

¹⁸ Більш детальну інформацію про торговельні спори між Україною та Росією та їх результати див. у підрозділі «Погіршення торговельних відносин з Російською Федерацією».

Експортній стратегії України на 2017-21 роки та була посилена створенням Офісу з просування експорту у 2018 році.

Для забезпечення участі України в глобальних виробничо-збутових ланцюжках, першочергово слід звернути увагу на узгодження стандартів, технічних регламентів і пов'язаних з ними процедур оцінки відповідності, на додаток до удосконалення нормативно-правової бази. Отже, важливо проаналізувати потенціал нещодавно підписаної Угоди про вільну торгівлю між Канадою та Україною (CUFTA) у світлі вищезгаданих рекомендацій для експорту й торговельних відносин. Зокрема, варто врахувати той факт, що, попри міцні дипломатичні відносини з Канадою і численну, політично активну українську діаспору в Канаді, потенціал двосторонньої торгівлі значно вищий ніж нинішні торговельні показники (Міністерство економіки України). У розділі III розглядається ступінь сприяння CUFTA на перенаправлення українського експорту в Канаду і поліпшення нормативно-правової бази в Україні.

II. ТОРГОВЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ МІЖ УКРАЇНОЮ І КАНАДОЮ

1. ІСТОРИЧНА ДОВІДКА

Наприкінці дев'ятнадцятого століття українські іммігранти, в основному із західної частини країни, почали оселятися в Канаді. До початку Першої світової війни до Канади прибуло понад 170 000 українців (Луцюк (Luciuk), «Пошук місця» 11). У той час уряд Канади підтримував політику, що сприяє заохоченню такої імміграції. Любомир Луцюк (Lubomyr Luciuk) як ніхто інший зміг пояснити причини такої політики: «Українцям та іншим слов'янам-іммігрантам дозволили в'їзд тільки тому, що вони були необхідними для заселення північного заходу Канади, щоб він не залишався «стерильним і непродуктивним протягом століть»» («Пошук місця» (*Searching for Place*) 15).

Під час Першої світової війни багато канадських поселенців українського походження опинилися у в'язниці, бо були колишніми громадянами Австро-Угорської імперії, тобто «ворожими іноземцями» (Луцюк, «Пошук місця» (Luciuk, *Searching for Place*) 16-25). Навіть після війни з українськими канадцами поводитися несправедливо.¹⁹ Попри

---

¹⁹ «Ті, кого звільнили, або під час війни або відразу після, так і не отримали компенсації за приниження, якого зазнали як інтерновані, за несправедливість

цю несправедливість, невдалі спроби створити незалежну державу (відомі як Українська Революція 1917-21 рр.)²⁰ і Друга світова війна²¹ викликали нові хвилі української імміграції до Канади.

Серед канадців, що зараз проживають на території країни, понад 1,3 мільйона мають українське походження (Статистична служба Канади (Statistics Canada)). Не дивно, що Канада була першою країною, яка офіційно визнала незалежність України в 1991 році (Макдугал (McDougall)). Незалежність України ознаменувала новий період двостороннього співробітництва між країнами (Кордан (Kordan)). Слід зазначити, що Канада була однією з перших країн, яка відреагувала на тривале напруження між Україною і РФ шляхом введення односторонніх економічних санкцій проти останньої (уряд Канади, «Канадські санкції» (Government of Canada, “Canadian Sanctions”)).²² Крім того, з 2014 року Канада надала програми допомоги на суму понад 785 млн канадських доларів в Україні (Уряд Канади, «Допомога Канади» (Government of Canada, “Canada’s Engagement”)).

2. УГОДА ПРО ВІЛЬНУ ТОРГІВЛЮ МІЖ КАНАДОЮ ТА УКРАЇНОЮ: ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД

Угода про вільну торгівлю між Канадою та Україною (CUFTA) була підписана 11 липня 2016, а 1 серпня 2017 набула чинності.²³ Угода

позбавлення волі, за втрачені роки життя або їхню працю; не повернули кошти, вилучені після арешту, багатства, що перебували у віданні Хранителя майна ворожих іноземців, деякі з яких донині зберігаються в Оттаві у скарбниці» (Луцюк, «Пошук місця» (Luciuk, *Searching for Place*) 22).

²⁰ Дзира (Dzyga) згадує, що причини такої міграції були різними: економічні, соціальні й політичні. Мирон Гулка-Течко (Myron Gulka-Tiechko) оцінив вплив міграційної політики Канади, зокрема Угоди про залізницю, на економічну міграцію з України в міжвоєнний період.

²¹ Любомир Луцюк (Lubomyr Luciuk) зазначив, що «близько 35 000-40 000 українських біженців переїхали до Канади» («Ненавмисні наслідки при переселенні біженців» (“Unintended Consequences in Refugee Resettlement”)).

²² 17 березня 2014 року набуло чинності Положення про спеціальні економічні заходи (Росія). У Положення кілька разів вносили зміни. Санкції передбачали замороження активів і заборону на угоди із зазначеними фізичними та юридичними особами; обмеження у певних секторах, зокрема фінансовому та енергетичному секторах; заборона на експорт, продаж, постачання або транспортування певних (перерахованих) товарів в Росію або будь-якій особі в Росії для їхнього використання в морській нафті (на глибині понад 500 м), сланцевій нафті або заборона на розвідку та видобуток арктичної нафти.

²³ Переговори між Канадою й Україною розпочалися у 2010 році. Після шести раундів переговори завершилися у липні 2015 році.

складається з дев'ятнадцяти глав і додатків. CUFTA охоплює торгівлю товарами. Хоча нові зобов'язання щодо торгівлі послугами не обговорювалися, в угоду було включено положення про можливий перегляд зобов'язань, що дозволяє сторонам обговорювати нові правила торгівлі послугами, в тому числі фінансовими послугами, а також регулювання інвестицій, телекомунікацій, тимчасового перебування осіб та зобов'язання в інших галузях, що представляють інтерес для сторін (уряд Канади, CUFTA²⁴, стаття 19.2 (Government of Canada, CUFTA, article 19.2)). Цей пункт дозволяє сторонам узгоджувати нові зобов'язання протягом двох років після вступу CUFTA в силу. Хоча цього не сталося, кожна сторона висловила бажання розпочати новий раунд переговорів щодо лібералізації торгівлі послугами та заохочення інвестицій. У липні 2019 року прем'єр-міністр Канади Джастін Трюдо й президент України Володимир Зеленський домовилися розширити та модернізувати CUFTA, а в лютому 2020 року Канада почала громадські слухання («Міністр Нг» (“Minister Ng”)). Очікується, що майбутні переговори призведуть до лібералізації інвестицій, торгівлі послугами та електронної комерції, а також до спрощення тимчасового перебування іноземних фізичних осіб і сприятимуть інклюзивній торгівлі («Консультавання канадців» (“Consulting Canadians”)).

Коли Україна вступила до СОТ у 2008 році, їй довелося лібералізувати свою торгівлю послугами більшою мірою, ніж початковим членам, таким як Канада. Фактично, Україна взяла на себе зобов'язання у всіх секторах послуг.²⁵ У результаті країна мало що може запропонувати з точки зору додаткового доступу до ринків послуг. Це посилює нерівність у переговорних позиціях між Україною та Канадою. При цьому очікується, що реформи, оголошені новим українським урядом, створять нові інвестиційні можливості для Канади. Наприклад, приватизація українських державних підприємств знаходиться в процесі, а головним каменем спотикання є корисливі інтереси еліт, які прагнуть отримати вигоду (Дабровські (Dabrowski) та ін.). Попри цю протидію, необхідність відновлення економіки після Covid-19 може надихнути український уряд на прискорення приватизації. У зв'язку з цим нові стандарти захисту інвестицій, які потенційно можуть бути узгоджені Україною і Канадою, можуть

---

²⁴ Усі наступні посилання будуть взяті з Угоди.

²⁵ Згідно з класифікацією секторів послуг Секретаріату СОТ, виділяють дванадцять секторів і, згідно з документами про приєднання, Україна взяла на себе зобов'язання у всіх секторах послуг (СОТ, Робоча група з розгляду заявки України про вступ до Світової організації торгівлі (WTO, Working Party on the Accession of Ukraine)).

послужити додатковими гарантіями для канадських інвесторів і можуть спонукати їх інвестувати в Україну.²⁶

CUFTA передбачає асиметричні зобов'язання щодо усунення тарифів. Канада скасувала 98,1% мит для українських товарів, шістнадцять тарифних ліній стануть безмитними у 2024 році, а для решти 111 тарифних ліній (1,5%) будуть збереженні митні платежі (COT, Комітет з регіональних торговельних угод, Угода про вільну торгівлю між Канадою та Україною (WTO, Committee on Regional Trade Agreements, *Free Trade Agreement between Canada and Ukraine*) 9). Канада виключила чутливі товари, зокрема молочні продукти, м'ясо птиці та яйця зі своїх тарифних зобов'язань.²⁷ Зі свого боку Україна зобов'язалась поступово скасувати мита до 2024 року. Після вступу CUFTA в дію, 72,6% українських товарів стануть безмитними; інші тарифи будуть скасовані поступово (COT, Комітет з регіональних торговельних угод, Угода про вільну торгівлю між Канадою та Україною 11). Ввізні мита на товари були скасовані, за винятком 101 тарифної лінії (COT, Комітет з регіональних торговельних угод, Угода про вільну торгівлю між Канадою та Україною (WTO, Committee on Regional Trade Agreements, *Free Trade Agreement between Canada and Ukraine*) 11). Варто зауважити, що мита на товари, які не будуть скасовані Угодою, значно відрізняються в кожній країні. У Канаді середнє мито варіюється від 218% до 228,9% в той час, як в Україні воно коливається від 7,8% до 45,5% (COT, Комітет з регіональних торговельних угод, Угода про вільну торгівлю між Канадою та Україною (WTO, Committee on Regional Trade Agreements, *Free Trade Agreement between Canada and Ukraine*) 10, 12). CUFTA не містить розділу про торгівлю та гендерну рівність, на відміну від інших угод, нещодавно підписаних Канадою.²⁸

---

²⁶ У 1994 році Україна й Канада підписали угоду між Урядом Канади та Урядом України про заохочення і захист інвестицій, яка набула чинності в 1995 році. Цей двосторонній договір передбачає низку зобов'язань щодо захисту інвестицій, зокрема положення про режим найбільшого сприяння (РНС) і національний режим, справедливий і безсторонній режим і заборону експропріації.

²⁷ Канада імплементувала систему управління постачаннями молочних продуктів, м'яса птиці та яєць і уникає торгових зобов'язань щодо цих продуктів.

²⁸ У своєму недавньому Огляді торговельної політики Канади COT зазначила: «Канада продемонструвала лідерські якості, коли розширила свій внутрішній процес оцінки впливу, додала питання праці та гендерної рівності, а також включила розділи про торгівлю і гендерну рівність у свої нові або переглянуті Угоди про вільну торгівлю» (WTO, Trade Policy Review Body. *Trade Policy Review of Canada* 9).

Основні зобов'язання, вказані у CUFTA можна розділити на три категорії: зобов'язання, які посилюють зобов'язання згідно з правом СОТ, зобов'язання СОТ- (положення, що дозволяють відхилитися від стандартних правил СОТ) і зобов'язання СОТ+ (зобов'язання, які розширюють чинні зобов'язання СОТ). Угода про вільну торгівлю між Канадою та Україною передбачає, що у разі будь-якої невідповідності між цією Угодою та угодами СОТ, перевагу має ця Угода, крім випадків, коли в цій Угоді передбачено інше (CUFTA; стаття 1.2).

Таблиця 2. Основні положення CUFTA.

Зобов'язання, які посилюють зобов'язання згідно з правом СОТ.

Стаття 2.3	Національний режим відповідно до статті III Генеральної угоди з тарифів та торгівлі 1994 року (ГАТТ).
Стаття 2.5	Заборона кількісних обмежень, закріплена в статті XI ГАТТ 1994 року, включена до цієї Угоди з деякими винятками.
Стаття 2.6	Стаття VIII ГАТТ 1994 року включена до цієї Угоди та є її невіддільною частиною.
Стаття 2.7	Правила платіжного балансу (умови, встановлені ГАТТ 1994, Домовленістю про положення ГАТТ 1994 щодо платіжного балансу та Декларація про торговельні заходи, що вживаються у зв'язку з платіжним балансом) також включені до цієї Угоди.
Статті 2.8, 4.4	Угода про митну оцінку регулює правила митної оцінки.
Стаття 2.9	Сторони можуть застосовувати експортні мита відповідно до своїх прав і зобов'язань відповідно до права СОТ.
Стаття 5.2	Права сторін відповідно до Статті XIX ГАТТ 1994 та Угоди про захисні заходи визнаються. Крім того, спори з цих питань виключені з механізму врегулювання спорів, передбаченого угодою. Також допускаються спеціальні двосторонні надзвичайні заходи (вони обговорюються у зобов'язаннях СОТ+).
Стаття 5.8	Кожна Сторона застосовує антидемпінгові та компенсаційні заходи відповідно до Статті VI ГАТТ 1994, Угоди СОТ щодо застосування антидемпінгових заходів та Угоди СОТ про субсидії та компенсаційні заходи (Угоди СКЗ). Крім того, спори з цих питань виключені з механізму врегулювання спорів, передбаченого угодою.
	Сторони підтверджують свої права та зобов'язання за Угодою СОТ про застосування санітарних та фітосанітарних заходів.

Стаття 6.1	Сторони застосовують процедури СОТ з врегулювання спорів для врегулювання будь-яких офіційних спорів, що стосуються санітарних і фітосанітарних заходів.
Стаття 7.2	Угоду СОТ про технічні бар'єри в торгівлі, за винятком статей 10-12 (інформація та допомога), статті 13, частини статті 14 (установи, консультації, врегулювання спорів) та статті 15 (прикінцеві положення) включено в угоду як її невіддільну частину.
Глава 10	Зобов'язання сторін щодо державних закупівель значною мірою повторюють зобов'язання, взяті з переглянутої Угоди СОТ про державні закупівлі, яку підписали обидві сторони.
Стаття 11.2	Сторони підтверджують свої права та зобов'язання відповідно до Угоди СОТ про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності. Додаткові зобов'язання, передбачені цією главою, обговорюються в розділі зобов'язання СОТ+.
Статті 18.2, 18.3	Для цілей Глави 2 («Національний режим та доступ до ринків»), Глави 3 («Правила визначення походження та процедури визначення походження»), Глави 4 («Сприяння торгівлі»), Глави 5 («Надзвичайні заходи»), Глави 6 («Санітарні та фітосанітарні заходи»), Глави 7 («Технічні бар'єри у торгівлі») та Глави 8 («Електронна комерція»), Стаття ХХ ГАТТ 1994 включена до цієї угоди. Також включений виняток для заходів необхідних для національної безпеки, аналогічний статті ХХІ ГАТТ 1994 року.

Зобов'язання СОТ-: зобов'язання, які допускають заходи, які в іншому випадку були б несумісні з правом СОТ.

Стаття 1.3	Зобов'язання за Багатосторонніми угодами з питань охорони навколишнього середовища мають перевагу над відповідними зобов'язаннями, передбаченими у цій Угоді, за умови, що «застосований захід є необхідним для виконання цього зобов'язання та застосовується у спосіб, що за наявності аналогічних умов, не є свавільною або невикористаною дискримінацією чи прихованим обмеженням міжнародної торгівлі». Перелік таких Багатосторонніх угод з питань охорони навколишнього середовища зазначений в Додатку 1-А.
Стаття 2.3, Додаток 2-А	Зобов'язання щодо гарантування національного режиму не поширюється на заходи, визначені в Додатку 2-А. Додаток 2-А містить перелік заходів щодо Канади, наприклад, використання судів у каботажних перевезеннях Канади й внутрішній продаж і реалізація вина та міцних алкогольних напоїв.

Стаття 2.5, Додаток 2-А	Додаткові винятки з правил, що стосуються обмеження імпорту та експорту. Ці правила не застосовуються до заходів, передбачених у Додатку 2-А. Винятки з заборони на експортні обмеження, перераховані в Додатку 2-А, стосуються експорту деревини усіх видів і експорту необробленої риби.
--------------------------------	--

Зобов'язання СОТ+: зобов'язання, які накладають або більш суворі вимоги на сторону або охоплюють додаткові області, які не охоплюються угодами СОТ.

Стаття 2.10	Сторона не може запроваджувати або продовжувати застосовувати експортну субсидію на сільськогосподарські товари, що експортуються або є складовою товару, який експортується на територію іншої сторони, після скасування іншою стороною, невідкладно або після перехідного періоду, тарифу на ці сільськогосподарські товари відповідно до Додатка 2-В.
Стаття 2.11	Сторони скасували своє право покладатися на спеціальні захисні заходи щодо сільськогосподарських товарів (стаття V Угоди СОТ про сільське господарство) для товарів, для яких митні платежі підлягають скасуванню відповідно до зобов'язань сторін за угодою.
Глава 3	Детальні інструкції щодо правил та процедур визначення походження.
Глава 4	Глава про спрощення процедур торгівлі: деякі зобов'язання виходять за рамки положень Угоди СОТ про спрощення процедур торгівлі.
Статті 5.3-5.7	Двосторонні надзвичайні заходи (тобто двосторонні захисні заходи): сторони можуть призупинити зменшення ставки мита або, як альтернатива, ввести збільшену ставку мита, якщо існують певні умови. Сторони можуть вводити надзвичайні заходи тільки упродовж перехідного періоду.
Статті 6.3-6.4	Додаткова співпраця з питань санітарних та фітосанітарних заходів: сторони визначають контактні пункти з санітарних та фітосанітарних питань для сприяння зв'язку та домовляються оперативно розв'язувати питання, пов'язані із санітарними та фітосанітарними заходами шляхом проведення консультацій між відповідальними за ці питання посадовими особами.
	У Главі про технічні бар'єри у торгівлі (ТБТ) сторони погоджуються співпрацювати в області оцінки відповідності та визнавати органи оцінки відповідності, розташовані на

Статті 7.6-7.8	території іншої сторони, за певних умов. Крім того, кожна сторона приймає результати процедур оцінки відповідності, проведених органами з оцінки відповідності, розташованими на території іншої сторони, які були визнані іншою стороною, на умовах не менш сприятливих за ті, що застосовувалися при визнанні результатів оцінки відповідності, яка проводилася визнаними органами оцінки відповідності на території першої з вищезазначених сторін. Сторонам слід визначити контактні пункти для сприяння комунікації.
Стаття 8.2	Глава про електронну комерцію містить лише одне істотне зобов'язання: «Сторона не стягує мито, збори або платежі з продукції, яка поставляється в електронній формі».
Глава 9	Глава про конкурентну політику, монополію та державні підприємства передбачає, що сторони домовляються вживати або підтримувати заходи щодо заборони антиконкурентної практики ведення бізнесу та вживати відповідні дії щодо такої практики; встановлює правила функціонування приватної монополії й державної монополії; зобов'язує сторони забезпечувати, щоб державне підприємство, яке вони підтримують або створюють, діяло у спосіб, що відповідає зобов'язанням сторін, коли таке державне підприємство здійснює будь-які владні повноваження, делеговані сторонами.
Глава 11	Глава про інтелектуальну власність містить додаткові зобов'язання. Наприклад, сторони погоджуються захищати географічні зазначення (ГЗ) вин і спиртних напоїв, що походять з території іншої сторони. Глава містить конкретні положення про вимоги, що стосуються митних заходів, кримінальних проваджень і покарань, зокрема, у зв'язку з несанкціонованим копіюванням кінематографічного твору в кінотеатрі (запис на відеокамеру) або з порушенням авторських прав в інтернеті або інших цифрових мережах. Слід призначити контактні пункти для полегшення обміну інформацією з питань інтелектуальної власності.
Глава 12	Глава про навколишнє середовище.
Глава 13	Глава про працю.
Глава 14	Глава про прозорість складається з двох частин: Частина А містить правила публікації, нотифікації та адміністрування законів; Частина Б зобов'язує сторони боротися з корупцією.

III. Роль CUFTA у покращенні торговельного потенціалу України

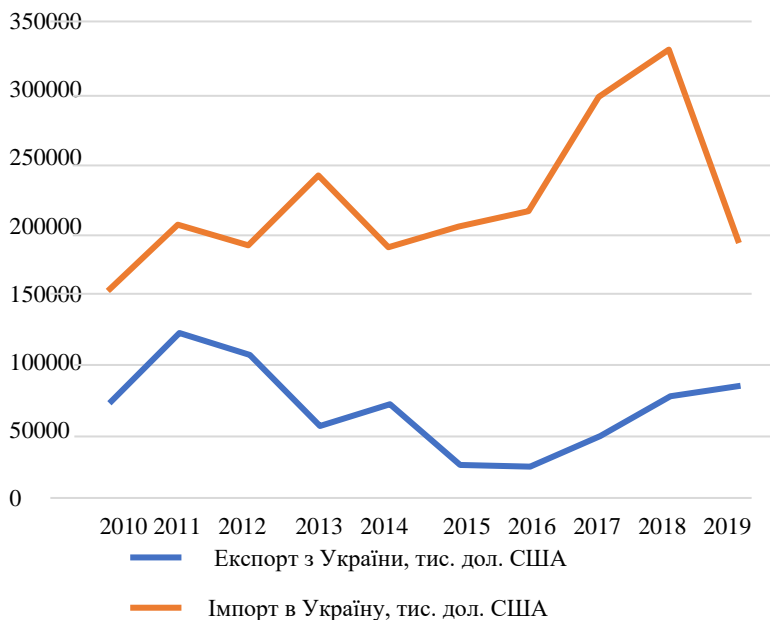
CUFTA може призвести до зростання торговельного потенціалу України шляхом збільшення двостороннього торговельного потоку. На додачу, CUFTA може також стимулювати внутрішні реформи в Україні. Обидва ефекти розглядаються в подальшому аналізі.

1. Вплив CUFTA на існуючі торговельні відносини між Україною та Канадою

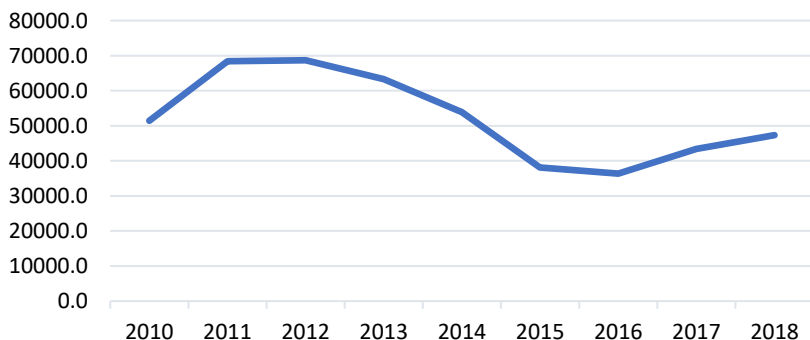
Скасування Канадою мит може збільшити теперішній український експорт на 3,5%; щобільше, зниження тарифних бар'єрів дозволяє експортувати нові категорії товарів з України в Канаду (Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, «Угода про вільну торгівлю» 16). За даними канадських джерел, двостороння торгівля між державами зросла з 278 мільйонів доларів у 2015 році до 346 мільйонів доларів у 2018 році («Міністр Нг» (“Minister Ng”). Гравітаційна модель, розроблена дослідниками Київської школи економіки, показує, що завдяки CUFTA загальний обсяг українського експорту в Канаду збільшився на 6,5% з 2016 по 2018 рік (Гаманюк (Hamaniuk) та ін. 28). Вплив CUFTA на канадський експорт не такий помітний: гравітаційна модель не передбачає істотного впливу на динаміку канадського експорту в Україну; однак деякі категорії канадських товарів виграли від цієї нової угоди, наприклад, рибна продукція (HS03), фармацевтична продукція (HS30), електротехніка (HS85) (Гаманюк (Hamaniuk) та ін. 28). Оскільки дія двосторонніх угод про вільну торгівлю стає помітною поступово, переваги для канадського експорту можуть з'явитися в майбутньому (Гаманюк (Hamaniuk) та ін. 29).

Після набуття CUFTA чинності 1 серпня 2017 року український експорт до Канади збільшився (Графік 3). Однак український експорт зростає загалом, зокрема збільшуються обсяги експорту в Канаду (Графік 4). Таким чином, помітне зростання експорту можна пояснити відновленням економіки, а також пільговим доступом до канадського ринку, наданим в рамках Угоди.

Графік 3. Український експорт до Канади та імпорт з Канади, 2010-19 рр. (на основі даних, наданих Державною службою статистики України).

Графік 4. Експорт України, 2010-18 рр. (на основі даних Світових інтегрованих торговельних рішень Світового банку (World Bank, WITS)).

Декілька вчених досліджували вплив CUFTA на двосторонні торговельні відносини між Україною та Канадою. Сідоров стверджує, що позитивний внесок CUFTA в економічне процвітання України слід оцінювати на фоні Угоди про асоціацію, підписаної між ЄС і Україною, і нещодавно підписаної всебічної економічної й торговельної угоди між Канадою і ЄС (СЕТА). Аналогічно Бровко вказує на можливість створення торгового трикутника «Україна – Канада – ЄС», до якого я повернуся пізніше в цьому підрозділі. Водоп'янова підкреслює, що полегшення доступу до ринків інших держав, зокрема ринку Канади, може сприяти розвитку експортноорієнтованого бізнесу в Україні. Її аргумент полягає в тому, що внутрішній ринок України обмежений низькою чисельністю населення і низькою купівельною спроможністю в той час, як пільговий доступ до інших ринків може спонукати українських виробників збільшити своє виробництво (Водоп'янова). Дослідження Серпухова демонструє невелике збільшення експорту України до Канади, яке, на думку автора, може бути пов'язане з CUFTA. Проте в цьому експорті переважають сировина і напівфабрикати з низькою доданою вартістю (Серпухов). Серед негативних наслідків CUFTA дослідники виокремлюють потенційне збільшення дефіциту торговельного балансу України з Канадою, який існує з 2007 року (Журба).

Недавнє дослідження виявило: «Експорт з України в Канаду неухильно зростає і розширюється набагато швидше в порівнянні з іншими торговими партнерами — на 70% у 2017 році, на 55% у 2018 році та на 9,4% у 2019 році в порівнянні з українським загальним зростання експорту, яке збільшилося на 19% у 2017 році, на 9,42% у 2018 році та на 5,8% у 2019 році» (Гаманюк (Hamaniuk) та ін. 17). Канадський експорт також збільшився «з 90 мільйонів доларів США у 2016 році до 115 мільйонів доларів США у 2019 році або на 28%». (Гаманюк (Hamaniuk) та ін. 17-18) Однак скорочення постачання вугілля з Канади призвело до значного скорочення канадського експорту у 2018-19 роках (Гаманюк (Hamaniuk) та ін. 17-18). Також дослідники зазначають, що у 2019 році експорт наступних товарних груп збільшився більше, ніж у 2016 році: залізо і сталь (HS72), мідь і вироби з неї (HS74), заготівля овочів (HS20), обладнання та механічні прилади (HS84), транспортні засоби (HS87) (Гаманюк (Hamaniuk) та ін. 7).

Було проведено дослідження з метою визначення груп товарів, експорт яких до Канади має бути пріоритетним для України (Ковальов та ін., «Визначення»). У ньому проаналізували конкретні категорії товарів, що належать до машинобудування і харчової промисловості. Аналіз показав, що 18 категорій товарів мають значний потенціал для збільшення українського експорту до Канади (Таблиця 3).

Таблиця 3. Перспективні товарні позиції для розвитку експорту до Канади (Ковальов та ін., «Визначення» 7-9).

Код	Категорія товарів
0811	Фрукти й горіхи, сирі або варені, заморожені
1517	Маргарин
1704	Кондитерські вироби з цукру без вмісту какао
1806	Шоколад
1902	Вироби з бездріжджового тіста; кускус
1905	Хлібобулочні вироби, рисовий папір
2001	Овочі, приготовані або консервовані, з оцтом
2002	Томати, приготовані або консервовані, без оцту
2009	Фруктові чи овочеві соки, неферментовані, без спирту
2208	Спирт етиловий, неденатурований, менше ніж 80 об.%
7322	Радіатори для центрального опалення, повітрянагрівачі з неелектричним нагрівом, виготовлені з чорних металів
8432	Машини та обладнання с/г, садове або лісогосподарське обладнання для підготовки або оброблення ґрунту; катки для спортивних майданчиків
8450	Пральні машини
8474	Обладнання для роботи з ґрунтом, камінням, рудами та іншими мінеральними матеріалами
8516	Електронагрівальні прилади та апарати; праски електричні
8544	Проводи ізольовані, кабелі та інші ізольовані електричні провідники; кабелі волоконно-оптичні
8545	Електроди вугільні, щітки вугільні, вугілля для ламп або гальванічних елементів
8607	Частини до залізничних локомотивів або моторних вагонів трамвая або рухомого складу

Шість груп послуг (комп'ютерні, з дослідження та розробки, професійні та консалтингові, наукові та технічні, аудіовізуальні та пов'язані із ними, культурні та рекреаційні) були визначені як такі, що мають високий експортний потенціал (Ковальов та ін., «Визначення»13).

Заслугує на увагу ще один позитивний внесок CUFTA в розкриття торговельного потенціалу України. Комплексна економічна й торговельна угода, укладена між Канадою і ЄС (СЕТА), може принести

користь для України. Угода про асоціацію між Україною та ЄС, CUFTA і СЕТА позитивно вплинули на торгівлю України, зокрема на участь України у виробничо-збутових ланцюжках (Ковальов та ін., «Товари українського експорту»). Зокрема, 9 товарних позицій, вироблених в Україні — пластмасові вироби для використання в будівництві (3925), нові пневматичні шини з гуми (4011), чоловічі костюми або костюми для хлопчиків, комбінезони, а також шорти (6203), жіночі костюми або костюми для дівчат, плаття і спідниці (6204), холодильники, морозильники та теплові насоси (8418), верстати для оброблення каменю, кераміки, бетону, азбестоцементу або для холодної обробки скла (8464), частини залізничних локомотивів або моторних вагонів трамвая або рухомого складу (8607), апаратура, заснована на використанні рентгенівських променів, і апаратура, заснована на використанні альфа-, бета- або гамма-випромінювання (9022), прилади для вимірювання електричних величин та прилади для вимірювання або виявлення іонізуючих випромінювань (9030) — разом з проміжними товарами, що імпортуються з ЄС, а потім експортуються в Канаду, можуть скористатися пільговими тарифами згідно з Угодою про асоціацію між Україною та ЄС та CUFTA (Ковальов та ін., «Товари українського експорту» 12-13). 28 проміжних товарних позицій (Таблиця 4), що експортуються з України в ЄС, а потім експортуються в Канаду як компоненти товарів, вироблених в ЄС, користуються пільговими тарифами (Ковальов та ін., «Товари українського експорту» 19-24). 5 товарів українського виробництва — аміак, безводний або у водному розчині (2814), сульфовані, нітровані або нітрозовані похідні вуглеводнів (2904), детонатори, капсули, запобіжники, вогонь-проведення шнури (3603), деталі взуття, гетри, легінси (6406), яхти та інші плавучі засоби для відпочинку або спорту; гребні човни і каное (8903) — з проміжними товарами, що імпортуються з Канади, а потім експортуються в ЄС, користуються перевагами, що надаються відповідно до цих угод (Ковальов та ін., «Товари українського експорту» 29).

Ця оцінка існуючих моделей торгівлі між Україною, ЄС і Канадою свідчить про позитивний внесок в наявні виробничо-збутові ланцюжки виробництва товарів. Щобільше, тісніша торговельна співпраця між ЄС і Канадою, яка призведе до узгодження різних стандартів (нетарифні заходи), може дозволити українським експортерам відповідати стандартам ЄС або Канади, отримуючи преференційний доступ до обох ринків (Гвіттон (Guitton) і Мартін (Martin)).

Таблиця 4. Проміжні товари з ланцюга створення вартості Україна-ЄС-Канада, які отримують переваги відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та СЕТА (Ковальов та ін., «Товари українського експорту» 19-24).

Код ГС	Категорія товарів
2501	Сіль і чистий хлорид натрію, морська вода
2601	Залізні руди та концентрати
2602	Марганцеві руди та концентрати
2803	Вуглець
2833	Сульфати; галуни; перексосульфати
2902	Циклічні вуглеводні сполуки
2904	Сульфовані, нітровані або нітрозіровані похідні вуглеводнів
2923	Соли та гідроксиди амонію четвертинні; лецитини
3206	Інші фарбувальні речовини (фарбувальні матеріали)
3823	Промислові жирні кислоти; кислі масла; промислові жирні спирти
4104	Дублені шкури та шкури великої рогатої худоби або коней, не піддані подальшій обробці
4106	Дублені шкури та шкури інших тварин, не піддані подальшій обробці
4107	Шкіра, додатково оброблена після дублення, шкіра великої рогатої худоби або коней
7201	Чавун
7202	Феросплави
7206	Вуглецева сталь
7207	Напівфабрикати з вуглецевої сталі
7208	Прокат плоский із нелегованої сталі, завширшки 600 мм або більше, гарячої прокатки, неплакований, з покриттям або без будь-якого покриття
7209	Плоский прокат з нелегованої сталі, завширшки 600 мм або більше, холодної прокатки, неплакований, з покриттям або без будь-якого покриття
7222	Інші прутки та бруски з нержавіючої сталі; кути, форми і профілі з нержавіючої сталі
7228	Інші прутки й бруски з легованої сталі; порожнисті бурові прутки й бруски з легованої або нелегованої сталі
7507	Нікелеві труби, трубки та фітинги для труб або трубок
7603	Алюмінієві порошки та пластівці
7801	Необроблений свинець
8482	Кулькові або роликові підшипники
8517	Електрична апаратура для дротової телефонії чи дротової телеграфії; відеофони

8544	Ізольовані дроти, кабелі та інші ізольовані електричні провідники; оптоволоконні кабелі
9401	Сидіння і їхні частини

2. Внесок CUFTA в розвиток національних реформ в Україні

Щоб зосередитися на торгівлі товарами та послугами з високою доданою вартістю,²⁹ економіці України потрібні значні структурні зміни. Лише в довгостроковій перспективі реально досягти позитивних змін. Зараз Україна може скористатися перевагами, що можливі завдяки кваліфікованій робочій силі та відносно низькій заробітній платі. Економічна привабливість цих факторів ще більше посилюється географічною близькістю ринку ЄС та нещодавно підписаною угодою про асоціацію між Україною та ЄС. Ця угода надає не лише преференційний доступ до ринків, а й передбачає поступове узгодження стандартів і технічних регламентів (СОТ, Комітет з регіональних торговельних угод, Поглиблена і всеосяжна зона вільної торгівлі (WTO, Committee on Regional Trade Agreements, *Deep and Comprehensive Free Trade Area*)).

Крім того, преференційний доступ до канадського ринку може збільшити шанси України на своє просування в глобальних виробничо-збутових ланцюжках. Щоб і далі йти цим шляхом, Україна повинна поліпшити інфраструктуру (наприклад, дороги та залізниця), значно знизити торговельні витрати та спростити митні процедури.

2.1 Скорочення торговельних витрат і бюрократичної тяганини

Україна має високі торговельні витрати (Гоекман (Hoekman) та ін.). Крім того, неефективні митні процедури перешкоджають розвитку українського експорту (Міністерство економіки України (Ministry of Economy of Ukraine) 53). Щобільше, українські процедури митної оцінки є ще одною суттєвою перешкодою для активної участі країни в міжнародній торгівлі. Під час засідання Органу з питань огляду торговельної політики у квітні 2016 року кілька членів СОТ висловили занепокоєння з приводу застосування методів митної оцінки українськими прикордонниками (СОТ, Орган з питань огляду торговельної політики, Огляд торговельної політики України,

²⁹ Торгівля сировинними товарами особливо вразлива перед зовнішніми факторами, наприклад, світовими цінами. Щобільше, з 2005 року в Україні спостерігається значний торговий дефіцит, а глибока залежність від торгівлі сировинними товарами робить країну чутливою до зовнішніх потрясінь.

Протокол (WTO, Trade Policy Review Body, *Trade Policy Review of Ukraine, Minutes*)).

Наведені у таблиці 5 дані з публікації Світового банку «Ведення бізнесу у 2020» (World Bank, *Doing Business 2020*) ілюструють необхідність скорочення торговельних витрат і бюрократичної тяганини. Документальна відповідність, очевидно, обтяжує українських експортерів та імпортерів.

Таблиця 5. Показники України в категорії «Торгівля через Кордони», «Ведення бізнесу у 2020» (World Bank, *Doing Business 2020*).

Показник	Україна	Європа і Центральна Азія	ОЕСР Високий дохід	Найкращі нормативні показники
Час для експорту: Дотримання прикордонних вимог (години)	6	16,1	12,7	1 (19 економік)
Вартість експорту: прикордонних вимог (дол. США)	75	150,0	136,8	0 (19 економік)
Час для експорту: Документальна відповідність (години)	66	25,1	2,3	1 (26 економік)
Вартість експорту: Документальна відповідність (дол. США)	192	87,6	33,4	0 (20 економік)
Час для імпорту: Дотримання прикордонних вимог (години)	32	20,4	8,5	1 (25 економік)
Вартість імпорту: дотримання прикордонних вимог (дол. США)	100	158,8	98,1	0 (28 економік)
Час для імпорту: Документальна відповідність (години)	48	23,4	3,4	1 (30 економік)

Вартість імпорту: документальна відповідність (дол. США)	162	85,9	23,5	0 (30 економік)
--	-----	------	------	-----------------

Поглиблений аналіз, проведений Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій, свідчить, що реформа української митниці, прозорість і ефективність її діяльності є важливими кроками на шляху до зниження торговельних витрат України (Інститут економічних досліджень та політичних консультацій). Опитування українських імпортерів та експортерів зазначило, що митні процедури можна скоротити шляхом впровадження автоматизованих митних процедур, мінімізації людського фактору, подання всіх документів в електронній формі та встановлення особистої відповідальності співробітників митниці за заподіяну шкоду (Інститут економічних досліджень та політичних консультацій 21). Усунення вищезазначених перешкод для міжнародної торгівлі сприятиме зростанню шляхом експорту, знизить ціни на імпорт і може мати позитивний вплив на інтеграцію України в міжнародні або регіональні виробничо-збутові ланцюжки. У цьому випадку корисними можуть виявитися зобов'язання, взяті Україною відповідно до глави про спрощення процедур торгівлі CUFTA.

Зобов'язання, що накладає на сторони глава про спрощення процедур торгівлі CUFTA, є більш детальними, ніж відповідні положення Угоди СОТ про спрощення процедур торгівлі (УСПТ). По-перше, в CUFTA кожна сторона погоджується використовувати «існуючі міжнародні торговельні та митні інструменти і стандарти як основу для формування національних вимог та процедур експорту, імпорту або транзиту, крім тих, які були б недоречними або неефективними для досягнення поставлених законних цілей» (CUFTA; ч.5, стаття 4.1). Аналогічне положення в УСПТ носить рекомендаційний характер.³⁰ По-друге, в CUFTA для полегшення торгівлі сторони погоджуються застосовувати та підтримувати спрощені митні процедури для ефективного випуску товарів в обіг (CUFTA; стаття 4.3). Це зобов'язання тягне за собою низку зобов'язань по швидкому випуску товарів в обіг (CUFTA; ч.1, стаття 4.3), а експрес-перевезення регулюються ще більш спрощеними процедурами (CUFTA; ч. 2, стаття

³⁰ УСПТ, стаття 10.3.1. говорить наступне: «Членам рекомендується використовувати відповідні міжнародні стандарти або їхні частини як основу для своїх формальностей та процедур, пов'язаних з імпортом, експортом або транзитом, за винятком випадків, коли цією Угодою передбачено інше».

4.3). По-третє, CUFTA зобов'язує сторони використовувати інформаційні технології, які прискорюють їхні національні процедури випуску товарів в обіг (CUFTA; стаття 4.7). УСПТ не містить такого зобов'язання.

Зобов'язання відповідно до глави про спрощення процедур торгівлі CUFTA встановлюють додаткові міжнародні зобов'язання для України, які, разом з відповідними зобов'язаннями по УСПТ і угодою про асоціацію з ЄС, спонукають Україну реформувати митні органи та підвищити прозорість і ефективність їх роботи. Щобільше, сторони підтвердили своє бажання поліпшити двостороннє співробітництво в митних питаннях. З цією метою відповідна частина статті 4.12 CUFTA говорить: «Сторони розробляють програму технічної співпраці у митній сфері на взаємно погоджених умовах щодо обсягів, строків та витрат на спільні заходи». Поряд з цим сторони мають намір поглибити подальшу співпрацю з питань спрощення процедур торгівлі (CUFTA; стаття 4.13). На момент написання цієї статті немає інформації про програму розширення технічної співпраці у митній сфері або в області спрощення процедур торгівлі.

2.2 Узгодження стандартів для скорочення нетарифних бар'єрів

Серйозною перешкодою для українських експортерів залишається відсутність визнання національних оцінок відповідності за кордоном, що спонукає експортерів звертатися за компетентною міжнародною експертизою, яка є дорогою (Міністерство економіки України (Ministry of Economy of Ukraine) 55). Україна успадкувала від Радянського Союзу систему обтяжливих і обов'язкових технічних регламентів. Такі правила не відповідали Угоді СОТ про технічні бар'єри в торгівлі (Угода про ТБТ) і не були сумісними з аналогічними стандартами, підготовленими більш розвиненими членами СОТ, зокрема ЄС. Перед вступом до СОТ Україна змінила національні нормативні акти, щоб увідповіднити їх до вимог, закріплених в Угоді про ТБТ (СОТ, Орган з питань огляду торговельної політики, Огляд торговельної політики України, Звіт (WTO, Trade Policy Review Body, *Trade Policy Review of Ukraine*, Report) 63). Нещодавно підписана Угода про асоціацію з ЄС проклала шлях для нових змін стандартів. Цей прогрес описали наступним чином: «Перегляд основної законодавчої бази протягом 2014 та 2015 років є частиною прогресивної адаптації режиму ТБТ України до принципів ЄС щодо ринкового нагляду та захисту прав споживачів, зокрема ретельний перегляд бази технічних регламентів» (СОТ, Орган з питань огляду торговельної політики, Огляд торговельної політики України, Звіт (WTO, Trade Policy Review Body, *Trade Policy Review of Ukraine*, Report) 65).

CUFTA не містить зобов'язань щодо узгодження стандартів. Попри це, було узгоджено низку важливих зобов'язань. По-перше, сторони домовилися призначити спеціальні контактні пункти для сприяння двосторонньому співробітництву в області технічних бар'єрів в торгівлі (CUFTA; стаття 7.8) та санітарних і фітосанітарних заходів (CUFTA; стаття 6.3). Щобільше, сторони погодилися співпрацювати у запобіганні та врегулюванні питань, пов'язаних із санітарними та фітосанітарними заходами шляхом проведення консультацій між відповідальними за ці питання посадовими особами (CUFTA; стаття 6.4). Що стосується технічних бар'єрів у торгівлі, Україна і Канада підтвердили свій намір докладати зусилля «для визначення, підготовки та стимулювання двосторонніх ініціатив, які стосуються стандартів, технічних регламентів, акредитації, процедур з оцінки відповідності та метрології, що є прийнятними для певних питань або секторів» (CUFTA; стаття 7.4). Демонстративно, що сторони зобов'язалися визнавати органи з оцінки відповідності один одного на умовах, не менш сприятливих, ніж застосовувані ними для визнання органів оцінки відповідності на власній території (CUFTA; стаття 7.6). Таке визнання передбачає, що результати процедур оцінки відповідності, проведених визначеними органами з оцінки відповідності, повинні бути прийняті (CUFTA; стаття 7.6).

Хоча вищезазначені положення не передбачають значного узгодження стандартів або автоматичного визнання їхньої рівності, ці зобов'язання можуть створити основу для тісної співпраці між відповідальними органами. Саме цього гостро потребують українські експортери. Денис Красніков, віце-президент Українського союзу промисловців і підприємців, відзначає: «Канадський ринок в цілому набагато закритіший для іноземних товарів і послуг, ніж в деяких інших країнах, через регулювання нетарифних бар'єрів» (Тімченко (Timchenko)). Враховуючи цей факт, ефективна комунікація та співпраця через призначені контактні пункти дозволять українським експортерам отримати доступ до точнішої інформації про канадські нетарифні бар'єри.

2.3 Поліпшення нормативно-правової бази в Україні

Глави CUFTA, присвячені навколишньому середовищу і праці, відображають цінності канадського суспільства і, як наслідок, вимоги канадських споживачів. Таким чином, українські експортери могли б просувати свої товари на канадський ринок, підкреслюючи їх виробництво екологічно чистим способом та відповідно до міжнародних трудових стандартів. У наступних підрозділах

проаналізований вплив глав про навколишнє середовище, працю та прозорість на національне законодавство і практику його застосування в Україні.

2.3.1 Глава CUFTA про навколишнє середовище

Екологічна політика відіграє важливу роль у торговельній політиці Канади (COT, Орган з питань огляду торговельної політики, Огляд торговельної політики Канади (WTO, Trade Policy Review Body, *Trade Policy Review of Canada*) 30-31). Тому Канада, зазвичай, додає глави про навколишнє середовище до своїх угод про вільну торгівлю (COT, Орган з питань огляду торговельної політики, Огляд торговельної політики Канади (WTO, Trade Policy Review Body, *Trade Policy Review of Canada*) 34).

Глава про навколишнє середовище CUFTA містить наступні загальні принципи охорони навколишнього середовища: (i) сторони мають суверенні права на збереження і захист навколишнього середовища та стале управління своїми природними ресурсами (CUFTA; стаття 12.2); (ii) кожна сторона має право встановлювати власний рівень охорони навколишнього середовища і прагнути поступово підвищувати рівні захисту (CUFTA; стаття 12.3); (iii) кожна сторона зобов'язана ефективно забезпечувати виконання свого законодавства про охорону навколишнього середовища та усувати порушення за допомогою судових, квазісудових або адміністративних процедур (CUFTA; стаття 12.4); (iv) сторони погоджуються уникати зниження своїх екологічних стандартів в цілях стимулювання торгівлі чи інвестицій (CUFTA; стаття 12.5).

Наступні зобов'язання можуть значно вплинути на поліпшення дотримання природоохоронного законодавства в Україні:

- Сторони зобов'язані провести оцінку впливу на навколишнє середовище запропонованих проєктів, які можуть мати значний негативний вплив на навколишнє середовище, зробити інформацію про оцінку впливу на навколишнє середовище загальнодоступною і підвищувати обізнаність громадськості з екологічним законодавством (CUFTA; стаття 12.6, стаття 12.7). Щобільше, сторони зобов'язані надавати інформацію за запитом будь-якої зацікавленої особи, навіть якщо така особа проживає на території іншої сторони (CUFTA; стаття 12.13).
- Кожна сторона забезпечує особі, що має визнаний законом інтерес з певного питання, передбаченого її законодавством, можливість використання належних адміністративних,

квазісудових або судових проваджень для забезпечення виконання законодавства сторони про охорону навколишнього середовища (CUFTA; стаття 12.8). На такі провадження поширюються процесуальні гарантії, перераховані в статті 12.9.

- Сторони домовилися стежити за виконанням глави про навколишнє середовище шляхом створення Комітету з охорони навколишнього середовища (CUFTA; стаття 12.16); цей комітет проведе перевірку реалізації положень цієї Глави (CUFTA; стаття 12.17). Також був створений механізм врегулювання спорів (CUFTA; стаття 12.21).

Положення CUFTA, які передбачають (i) зобов'язання проводити оцінку впливу на навколишнє середовище та (ii) зобов'язання надавати інформацію про навколишнє середовище у відповідь на запит будь-якої зацікавленої особи, з'явилися у вдалий для України час. У травні 2017 року український парламент прийняв Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» № 2059-VIII, який набув чинності у грудні того ж року (Верховна Рада України). Цей закон замінив Закон України «Про екологічну експертизу» № 45/95-ВР, прийнятий у лютому 1995 року.

Згідно з новим законом, оцінка впливу на довкілля є обов'язковою не лише для юридичних осіб, що займаються певною діяльністю, а й для органів державної влади та місцевого самоврядування (Верховна Рада України). Серед очевидних позитивних наслідків закону виокремлюють розширення участі громадськості в оцінці впливу на довкілля і посилення санкцій за недотримання запропонованих процедур оцінки впливу на довкілля (Верховна Рада України).

Попри ратифікацію Україною Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Оргуська Конвенція) у 1999 році та прийняття Закону «Про доступ до публічної інформації» у 2011 році, доступ до інформації, зокрема інформації про охорону довкілля, не завжди гарантується. Зокрема, Світовий банк у своєму Екологічному Аналізі України у 2016 році звернув увагу на наступне:

«За останні роки організації громадянського суспільства відзначали деякі проблеми з отриманням інформації, зокрема відсутність відповідей від державних органів або лише часткові відповіді; недотримання умов відповіді; зашифрування екологічної інформації державними органами та використання грифа «секретна інформація»; обмеження на отримання інформації про проекти стратегій, програм і планів» (Екологічний аналіз України (World Bank, *Ukraine Country Environmental Analysis*) 67).

У дослідженні DiXi Group підкреслюють, що українські державні установи не надавали повну інформацію про проекти, що можуть істотно вплинути на довкілля (40).³¹

CUFTA пришвидшує поточні нормативно-правові зміни в Україні та додає низку нових, обов'язкових до виконання, міжнародних зобов'язань. Зокрема, вищезазначені зобов'язання накладають додаткові обов'язки на Україну та розширюють можливості як вітчизняних, так і іноземних приватних осіб, тим самим сприяючи кращому впровадженню та забезпеченню дотримання чинних природоохоронних законів в Україні.

2.3.2 Глава CUFTA про працю

Глава про працю складається з чотирьох частин: обов'язки, інституційні механізми, процедури консультацій з питань праці та вирішення спорів, а також загальні положення. Зобов'язання щодо захисту трудових прав відображають основні принципи, закріплені в основних конвенціях Міжнародної організації праці (CUFTA; стаття 13.3). Глава про працю забороняє ухилення від трудового законодавства з метою заохочення торгівлі та інвестицій (CUFTA; стаття 13.4).

Глава про працю зобов'язує сторони дотримуватись трудового законодавства шляхом відповідних дій уряду (CUFTA; стаття 13.5) і гарантує право доступу до адміністративних чи судових процедур будь-якій зацікавленій особі, якщо така особа має намір забезпечити виконання та ввести в дію права, захищені трудовим законодавством (CUFTA; стаття 13.6). Обидва ці зобов'язання підпадають під гарантії справедливих, неупереджених й прозорих процедур (CUFTA; стаття 13.7).

Для контролю за дотриманням зобов'язань за цією главою сторони створили такі інституційні механізми: Рада міністрів з питань праці (CUFTA; стаття 13.9), Національний адміністративний офіс, який діє як

---

³¹ «Однак офіційно громадськість не змогла отримати доступ до оновлених текстів підписаних УПП [Угод про розподіл продукції], в яких міжнародна благодійна організація «Екологія-Право-Людина» знайшла порушення Оргуської Конвенції й відправила відповідне повідомлення в Міжнародний секретаріат зазначеної Конвенції. Цьому повідомленню передувала низка запитів про надання інформації від міжнародної благодійної організації «Екологія-Право-Людина», розміщених у Секретаріаті Кабінету Міністрів, Міністерстві охорони навколишнього середовища та Державній службі геології та надр, а також судові позови зі скаргами на відмову цих державних установ надати тексти УПП» (DiXi Group 40).

контактний пункт з трудових питань (CUFTA; стаття 13.10), спільні трудові заходи задля сприяння досягненню цілей цієї глави (CUFTA; стаття 13.11, додаток 13-А), зобов'язання брати участь у публічному обговоренню питань трудового законодавства (CUFTA; стаття 13.12) і загальні консультації з трудових питань між сторонами (CUFTA; стаття 13.13).

Щобільше, в угоді закріплені спеціальні правила вирішення спорів (статті 13.14-13.16). Ці правила передбачають, що комісія з перегляду може бути скликана лише в тому випадку, якщо питання пов'язане з торгівлею (CUFTA; стаття 13.15). Якщо одна зі сторін нехтує виконанням своїх зобов'язань і не виконує план заходів, підготовлений комісією з перегляду для усунення недотримання, інша сторона має право на фінансову оцінку, яка повинна бути виплачена їй (CUFTA; додаток 13-С).

Трудові відносини в Україні регулює Кодекс законів про працю України, прийнятим у 1971 році, коли Україна входила до складу Радянського Союзу. Законодавство застаріло, а спроби модернізувати регулювання трудових відносин і зробити закон відповідним до нової реальності не увінчалися успіхом. У зв'язку з цим Міжнародна організація праці (International Labour Organization) повідомляє: «Після кількох невдалих спроб прийняти нове законодавство у 2003, 2009 і 2016 роках уряд України ініціював абсолютно новий законопроект в кінці 2019 року». Міжнародні організації, присутні в Україні, уважно стежать за нинішніми зусиллями з оновлення відповідних нормативних актів. Серед іншого ці організації підкреслили, що збереження основних прав працівників має бути ключовим пріоритетом у проведених реформах (Організація Об'єднаних Націй в Україні, «Позиційний документ ООН» (United Nations Ukraine, “UN Position Paper”)).

Незадекларована робота, яка, за оцінками, еквівалентна 15-21% загальної зайнятості, належить до числа недавніх проблем, з якими зіткнулась Україна (Міжнародна організація праці (International Labour Organization)). У доповіді, опублікованій Організацією Об'єднаних Націй у 2021 році, описаний масштаб цієї проблеми: «Менше половини людей працездатного віку (12,8 млн з 28,5 млн) мали гарантії захисту своїх трудових прав у 2019 році. Ще 15,7 млн (65% від загальної кількості) працювали без гарантій, не укладали трудові договори» (Організація Об'єднаних Націй в Україні, «Загальний аналіз України» (United Nations Ukraine, “Ukraine Common Country Analysis”) 41). Проведена реформа повинна розв'язати цю проблему серед інших нагальних питань.

Положення CUFTA не передбачають окремих норм, які б гарантували захист українським працівникам, і будь-яка така

ініціатива виходила б за межі двосторонньої торговельної угоди, яка не встановлює спільну економічну зону. Однак основні принципи, закладені в CUFTA, створюють «сітку безпеки», декларуючи найнижчі стандарти праці, які Україна не може порушувати, тим самим доповнюючи відповідні міжнародні зобов'язання України.

2.3.3 Глава про прозорість CUFTA (Частина В — Протидія корупції)

У цій главі певні дії кваліфікуються як кримінальне правопорушення відповідно до внутрішнього законодавства і наводиться перелік таких злочинів (стаття 14.9). Щобільше, сторони зобов'язані «забезпечити захист від несправедливого поводження з особою, яка добросовісно та з обґрунтованих підстав сповіщає відповідні органи про факти, пов'язані зі скоєнням порушень» (CUFTA; стаття 14.9). Александр Макларен (Alexander MacLaren), колишній канадський дипломат, який брав участь у переговорах по CUFTA, підкреслив наступне: «Зобов'язання, які в кінцевому підсумку були включені в Угоду, відображають максимальний обсяг зобов'язань, які можуть бути передбачені такими видами положень у торгових угодах. Усе, що виходить за їхні рамки, є порушенням принципу невтручання і ставить під загрозу національний суверенітет».

Для забезпечення виконання своїх зобов'язань по боротьбі з корупцією сторони встановили процедури для врегулювання спорів (CUFTA; додаток 17-В). Ці правила передбачають два типи консультацій, які можуть проводити сторони (CUFTA; додаток 17-В, пункти 1-2). Якщо консультації не врегулювали питання, сторони можуть передати його на розгляд комісії з перегляду (CUFTA; додаток 17-В, пункт 3). Комісія з перегляду подає звіт, що містить: (а) виявлені факти; (б) визначення комісії з перегляду щодо того, чи відбулося порушення зобов'язання; і (с) у разі виявлення порушення — рекомендації комісії з перегляду щодо врегулювання проблеми (CUFTA; додаток 17-В, пункт 14).

У різних міжнародних рейтингах корупції Україна займає високі позиції (Світовий банк, Україна — Системне діагностичне дослідження (World Bank, *Ukraine—Systematic Country Diagnostic*)). За останні кілька років створили нові антикорупційні інститути, зокрема Вищий антикорупційний суд України (Лоу (Lough) й Дубровський (Dubrovskiy); Кузь (Kuz) і Стівенсон (Stephenson)). Додаткові зобов'язання в рамках CUFTA, на які поширюються положення про обов'язкове вирішення спорів, також можуть сприяти боротьбі з корупцією в Україні.

IV. ПРОГРАМИ ТЕХНІЧНОЇ ДОПОМОГИ, НАДАНІ УКРАЇНИ КАНАДОЮ

У рамках угоди Канада та Україна підтвердили майбутню торговельну співпрацю та погодили перелік сфер, у яких можна було б розширити співробітництво з питань торгівлі: 1. Підтримка малих і середніх підприємств (МСП); 2. Сільське господарство; 3. Визначення стандартів (CUFTA; додаток 15-A). Для сприяння тіснішій торговельній співпраці був розроблений проєкт підтримки торгівлі та інвестицій між Канадою та Україною (проєкт CUTIS). Проєкт націлений на сприяння сталому економічному зростанню України завдяки експорту в Канаду і канадським інвестиціям в Україну. Цей проєкт є п'ятирічною ініціативою з надання допомоги в цілях розвитку, що фінансується урядом Канади.

З моменту запуску у 2016 році проєкт CUTIS ініціював освітні кампанії для українських експортерів, зацікавлених у вивченні потенціалу канадського ринку. З цією метою опублікували чимало публікацій. Наприклад, «I Can Export» — це публікація, підготовлена спеціально для українських малих і середніх підприємств, які зацікавлені в експорті товарів і послуг до Канади. Публікація містить загальний огляд переваг CUFTA, інструкції для малих і середніх підприємств про те, як оцінити їхню готовність експортувати до Канади, покрокові інструкції по процесу експорту і приклади підприємств, що успішно екпортують до Канади. Наступні публікації присвячені вужчим сферам: правила походження відповідно до CUFTA; посібники з експорту певних категорій товарів, зокрема кондитерських виробів, одягу, взуття, меблів; і рекомендації щодо експорту послуг у сфері інформаційно-комунікаційних технологій (проєкт CUTIS, «Посібники та звіти з експорту» (CUTIS, “Export Guides and Reports”)).

Програма підтримки експорту «U CAN Export» була створена для надання підтримки підприємствам малого і середнього бізнесу в пріоритетних секторах. Серед недавніх проєктів, спонсорованих CUTIS, варто виділити торговельну місію, організовану для представників української індустрії інформаційних технологій (IT), яка передбачала участь в Канадсько-українському бізнес-форумі, зустрічі B2B та відвідування канадських IT-компаній (Офіс з просування експорту).

Щобільше, під егідою проєкту CUTIS були проведені різні заходи щодо сприяння гендерній рівності. Зокрема, проєкт підтримує нову платформу «SheExports» та досліджує бар'єри, які заважають жінкам займатися експортом (CUTIS).

Макларен (MacLaren) зазначив, що програми технічної допомоги, які підтримує канадський уряд, продиктовані особистими інтересами та внутрішньополітичним тиском. Канада захищає свої інтереси в

Україні, встановлюючи правила і правові гарантії, еквівалентні тим, які діють в Канаді. Бажаним результатом таких програм є прості, зрозумілі та прозорі правила, які гарантуються українськими судами. Внутрішній тиск Канади пояснюється тим фактом, що в країні проживає 1,3 млн українців, які не лише є членами діаспори, що має міцні зв'язки зі своєю історичною батьківщиною, а й мають право голосу всередині Канади.

Відчутна підтримка з боку української діаспори в Канаді здійснюється за допомогою політичної пропаганди та готовності канадців-українців купувати товари українського походження. Українські експортери підтверджують, що українська діаспора сформувала ядро їхніх споживачів на початкових етапах експорту до Канади. Тетяна Абрамова, співзасновниця української компанії «RITO», виробника одягу, підкреслила цей факт у своєму інтерв'ю для брошури "I Can Export" (Міністерство економічного розвитку і торгівлі України 18-19). Орест Рожанківський, директор з експорту компанії «Чумак», одного з найбільших виробників продуктів харчування в Україні, заявив: «Основний бізнес пов'язаний з так званим «етнічним розподілом», оскільки в Канаді багато людей має українське походження» (Тімченко (Timtchenko)). Однак Рожанківський зазначив, що ринок діаспори може бути не достатньо великим для такого великого виробника, як «Чумак» (Тімченко (Timtchenko)).

V. ВИСНОВКИ

Війна з Російською Федерацією у 2014 році мала згубний вплив на і без того ослаблену українську економіку. Зокрема, двосторонні торговельні відносини між державами значно погіршилися й Україна почала шукати нові ринки збуту для своїх товарів і послуг. Україна вважає Канаду надійним партнером і дружнім політичним союзником завдяки численній українській діаспорі, тому Угода про вільну торгівлю між Канадою та Україною (CUFTA) була довгоочікуваною ініціативою, особливо після погіршення відносин між Україною і Росією. Зараз Канада та Україна долучилися до низки ініціатив з розвитку двосторонньої торгівлі, Канада стала одним з пріоритетних торговельних партнерів України.

Як було зазначено в статті, позитивний вплив CUFTA спостерігається у збільшенні двостороннього торговельного потоку між країнами, у скороченні торгових витрат і бюрократичної тяганини, а також у поліпшенні нормативно-правової бази України. Зобов'язання, взяті в главі про спрощення процедур торгівлі, спонукають Україну успішно реформувати Державну митну службу в

той час, як зобов'язання у главах про навколишнє середовище і працю допоможуть просувати поточні внутрішні реформи в Україні. Щобільше, розширення співпраці між відповідальними органами з питань технічних бар'єрів у торгівлі та щодо запобігання та вирішення санітарних та фітосанітарних питань надає українським експортерам доступ до точнішої інформації про канадські нетарифні бар'єри, що може скоротити час, необхідний для вирішення розбіжностей.

Список використаної літератури

- Бровко, Олександра. «Трикутник вільної торгівлі. Що дасть Україні ЗВТ із Канадою». *Європейська правда*, 16 листопада 2016, www.eurointegration.com.ua/articles/2016/11/16/7057420/. Дата звернення: 5 липня 2021 року.
- Верховна Рада України. Закон України про оцінку впливу на довкілля № 2059-VIII від 23 травня 2017. Верховна Рада України, zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text. Дата звернення: 5 липня 2021 року.
- Водоп'янова, Євгенія. «Перспективи розвитку торговельно-економічних відносин між Україною та Канадою на сучасному етапі». *Менеджмент та підприємництво: тренди розвитку*, т. 4, №. 6, 2018, ст. 76-83.
- Дзира, Олеся. «Післяреволюційна політична імміграція українців до Канади: Історико-біографічний вимір». *Українська біографістика*, № 15, квітень 2018 р., ст. 245-59. doi.org/10.15407/ub.15.245.
- Журба, І. «Тенденції та перспективи розвитку українсько-канадських торговельно-економічних взаємовідносин». *Збірник наукових праць ЧДТУ*, №. 44, рт. II, ст. 80-86.
- Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. *Спрощення процедур торгівлі в Україні: оцінки та очікування бізнесу*. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, 2021, [www.iер.com.ua/files/Public_events/2021/2021_FTC_survey_full_report FINA L.pdf](http://www.iер.com.ua/files/Public_events/2021/2021_FTC_survey_full_report_FINA_L.pdf). Дата звернення: 5 липня 2021 року.
- Кабінет Міністрів України, Постанова від 16 жовтня 2014 р. № 550 Про затвердження Положення про Торгового представника України. Верховна Рада України, zakon.rada.gov.ua/laws/show/550-2014-п#Text. Дата звернення: 5 липня 2021 року.
- . Постанова від 30 грудня 2015 р. № 1147 Київ Про заборону ввезення на митну територію України товарів, що походять з Російської Федерації. Верховна Рада України, zakon.rada.gov.ua/laws/show/1147-2015-п#Text. Дата звернення: 5 липня 2021 року.
- Ковальов, Сергій, та інші. *Товари українського експорту, які отримують перевагу від трьох угод про вільну торгівлю між Україною, Канадою та ЄС*. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2019, <https://export.gov.ua/442-tovari-ukrainskogo-eksportu-iaki-otrimuiut-perevagi-vid-zvt-mizh-ukrainoiu-kanadoiu-ta-ies>. Дата звернення: 5 липня 2021 року.
- . *Визначення пріоритетних товарних позицій та видів послуг для розвитку українського експорту до Канади в межах експортної стратегії України*. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2020, <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=bf8192a0-f53d-4221-9df8-8955f642b87d&title=BukletRezultativDoslidzhenniaviznachenniaPrioritetnikhTovarnikhPozitsiiTaVidivPoslugDliaRozvitkuUkrainskogoEksportuDoKanadiVMezhakhEksportnoiStrategiiUkraini>. Дата звернення: 5 липня 2021 року.

- Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. *Угода про вільну торгівлю між Україною та Канадою: нові горизонти для українського бізнесу*. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2016, www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=805781ab-b0fb-4559-a9ee-9daa7e44fcb0&title=BroshuraugodaProVilnuTorgivliuMizhUkrainoiuTaKanadiu-NoviGorizontiDliaUkrainskogoBiznesu. Дата звернення: 5 липня 2021 року.
- Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. *I Can Export. Практичний посібник з експорту до Канади для українських малих і середніх підприємств*. Бізнес. Експорт, export.gov.ua/education/course/7-posibnik. Дата звернення: 5 липня 2021 року.
- Офіс з просування експорту. «Торгова місія для ІТ-сектору до Канади» Офіс з розвитку підприємництва та експорту, <https://epo.org.ua/events/torgova-misiya-dlya-it-sektoru-do-kanady/>. Дата звернення: 5 липня 2021 року.
- Серпухов, Максим Ю. «Методичний підхід до визначення потенціалу недоторканих ринків у рамках дії Угоди про вільну торгівлю між Україною та Канадою». *Проблеми економіки*, т. 3, № 41, 2019, ст. 5-10.
- Сідоров, Михайло В. «Перспективи українсько-канадських відносин у контексті підписання угоди про вільну торгівлю СУФТА». *Бізнес Інформ*, №. 3, 2017, ст. 84-90.
- Шворак, Л. О. «Модальності участі України у сучасних інтеграційних процесах». *Actual Problems of International Relations*, №. 126, pt. II, 2015, ст. 134-42.
- Antonenko, Anton, et al. "Reforming Ukraine's Energy Sector: Critical Unfinished Business." *Carnegie Europe*, 6 Feb. 2018, <https://carnegieeurope.eu/2018/02/06/reforming-ukraine-s-energy-sector-critical-unfinished-business-pub-75449>. Accessed 5 July 2021.
- Bogdanova, Iryna. "The WTO Panel Ruling on the National Security Exception: Has the Panel 'Cut' the Baby in Half?" *EJIL: Talk!*, 12 April 2019, www.ejiltalk.org/the-wto-panel-ruling-on-the-national-security-exception-has-the-panel-cut-the-baby-in-half/. Accessed 5 July 2021.
- Cenusa, Denis, et al. *Russia's Punitive Trade Policy Measures towards Ukraine, Moldova and Georgia*. Centre for European Policy Studies, Sept. 2014, www.ceps.eu/ceps-publications/russias-punitive-trade-policy-measures-towards-ukraine-moldova-and-georgia/. Accessed 5 July 2021.
- CUTIS—Canada-Ukraine Trade Investment Support Project. cutisproject.org/en/. Accessed 5 July 2021.
- . "Export Guides and Reports." *CUTIS—Canada-Ukraine Trade Investment Support Project*, cutisproject.org/en/guides/. Accessed 5 July 2021.
- . "Export Support Program U CAN Export." *CUTIS—Canada-Ukraine Trade Investment Support Project*, 20 June 2017, <https://www.cutisproject.org/en/news/export/>. Accessed 5 July 2021.
- Dabrowski, Marek, et al. "Six Years after Ukraine's Euromaidan: Reforms and Challenges Ahead." *Policy Contribution, Bruegel*, no. 14, 30 June 2020, www.bruegel.org/2020/06/six-years-after-ukraines-euromaidan-reforms-and-challenges-ahead/. Accessed 5 July 2021.

- Decree of the President of the Russian Federation of 1 January 2016 No. 1 "On Measures to Ensure Economic Security and National Interests of the Russian Federation in International Cargo Transit from the Territory of Ukraine to the Territory of Kazakhstan through the Territory of the Russian Federation."* <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&firstDoc=1&lastDoc=1&nd=102385612>. Accessed 26 Aug. 2021.
- DiXi Group. *Environmental Impact Assessment (EIA) in the Extractive Sector. Practice and Problematic Aspects of Application*. DiXi Group, 2020. dixigroup.org/wp-content/uploads/2020/10/dixi-ovd-eng-4.pdf. Accessed 5 July 2021.
- Dragneva, Rilka, and Kataryna Wolczuk. "Between Dependence and Integration: Ukraine's Relations with Russia." *Europe-Asia Studies*, vol. 68, no. 4, April 2016, pp. 678-98. doi.org/10.1080/09668136.2016.1173200.
- ECORYS. *Trade Sustainability Impact Assessment of the Free Trade Area in the Framework of the Enhanced Agreement between the EU and Ukraine*. Final Inception Report, ECORYS Research and Consulting, 5 Apr. 2007, trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2007/june/tradoc_135055.pdf. Accessed 5 July 2021.
- "EC Says Russia's Suspension of CIS FTA for Ukraine Adds Pressure to DCFTA Talks." *UNIAN Information Agency*, 21 Dec. 2015, www.unian.info/politics/1218762-ec-says-russias-suspension-of-cis-fta-for-ukraine-adds-pressure-to-dcfta-talks.html. Accessed 5 July 2021.
- "Consulting Canadians on Possible Negotiations to Modernize the Canada-Ukraine Free Trade Agreement." *Canada Gazette*, pt. I, vol. 154, no. 7. Government Notices, 15 Feb. 2020, <https://canadagazette.gc.ca/rp-pr/p1/2020/2020-02-15/html/notice-avis-eng.html#ne9>. Accessed 26 Aug. 2021.
- Government of Canada. "Canada's Engagement in Ukraine." *Government of Canada*, 2020, www.international.gc.ca/world-monde/country-pays/ukraine/reasons.aspx?lang=eng. Accessed 5 July 2021.
- . *Canada-Ukraine Free Trade Agreement (CUFTA)*. *Government of Canada*, 2021, www.international.gc.ca/trade-commerce/trade-agreements-accords-commerciaux/agr-acc/ukraine/index.aspx?lang=eng. Accessed 5 July 2021.
- . "Canadian Sanctions Related to Russia." *Government of Canada*, 26 Sept. 2018, www.international.gc.ca/world-monde/international-relations-relations-internationales/sanctions/russia-russie.aspx?lang=eng. Accessed 5 July 2021.
- Guitton, Jocelyn, and Clinton Martin. "New Patterns in Trade Policy: The Case of Ukraine, EU and Canada." *VoxUkraine*, 16 Sep. 2016, voxukraine.org/en/new-patterns-in-trade-policy-en/. Accessed 5 July 2021.
- Gulka-Tiechko, Myron. "Ukrainian Immigration to Canada under the Railways Agreement, 1925-30." *Journal of Ukrainian Studies*, vol. 16, no. 1, July 1991, pp. 29-59. cius-archives.ca/items/show/807. Accessed 5 July 2021.
- Hamaniuk, Oleksii, et al. *Canada-Ukraine Free Trade Agreement: Patterns and Tendencies*. International Trade Research Center, Kyiv School of Economics, 2021, kse.ua/wp-content/uploads/2020/06/KSE-Trade-CUFTA-Patterns-and-Tendencies-REPORT.pdf. Accessed 5 July 2021.
- Hoekman, Bernard, et al. "A Vision for Ukraine in the World Economy." *Journal of World Trade*, vol. 48, no. 4, 2014, pp. 795-814.

- Institute for Economic Research and Policy Consulting. *Costs and Benefits of FTA between Ukraine and the European Union*. Institute for Economic Research and Policy Consulting, 2010, www.ier.com.ua/files/Books/Ocinka_vytrat/ocinka_vytrat_eng.pdf. Accessed 5 July 2021.
- International Labour Organization. "Ukraine on Its Way to Reform 50-Year-Old Labour Law." *International Labour Organization*, 5 Nov. 2020, www.ilo.org/budapest/whats-new/WCMS_760075/lang--en/index.htm. Accessed 5 July 2021.
- Kordan, Bohdan S. *Strategic Friends: Canada-Ukraine Relations from Independence to the Euromaidan*. 3rd ed., McGill-Queen's UP, 2019.
- Kuz, Ivanna Y., and Matthew C. Stephenson. *Ukraine's High Anti-Corruption Court: Innovation for Impartial Justice*. *U4 Brief*, vol. 3, 2020, www.u4.no/publications/ukraines-high-anti-corruption-court. Accessed 5 July 2021.
- Lough, John, and Vladimir Dubrovskiy. *Are Ukraine's Anti-Corruption Reforms Working?* Chatham House, Nov. 2018, www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2018-11-19-ukraine-anti-corruption-reforms-lough-dubrovskiy.pdf. Accessed 5 July 2021. Research paper.
- Luciuk, Lubomyr Y. *Searching for Place: Ukrainian Displaced Persons, Canada, and the Migration of Memory*. Toronto UP, 2000.
- . "Unintended Consequences in Refugee Resettlement: Post-War Ukrainian Refugee Immigration to Canada." *International Migration Review*, vol. 20, no. 2, 1986, pp. 467-82.
- MacLaren, Alexander. Personal interview. 12 Sept. 2019.
- McDougall, Barbara. "History, Not Politics, Drives Canada's Support of Ukraine." *The Globe and Mail*, 27 Feb. 2014, www.theglobeandmail.com/opinion/history-not-politics-drives-canadas-support-of-ukraine/article17137053/. Accessed 5 July 2021.
- "Minister Ng Launches Public Consultations on Possible Modernization of Canada-Ukraine Free Trade Agreement." *Global Affairs Canada*, 15 Feb. 2020, www.canada.ca/en/global-affairs/news/2020/02/minister-ng-launches-public-consultations-on-possible-modernization-of-canada-ukraine-free-trade-agreement.html. Accessed 5 July 2021. News release.
- Ministry of Economy of Ukraine. *Export Strategy of Ukraine. Strategic Trade Development Road Map 2017-2021*. Ministry of Economy of Ukraine, www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=en-GB&id=5a3190f8-2e59-411c-830c-cae3306000d4&title=ExportStrategyOfUkraine. Accessed 5 July 2021.
- "Negotiations on FTA between Ukraine, Turkey Almost Complete—Zelensky." *Ukrinform*, 16 Oct. 2020, www.ukrinform.net/rubric-economy/3118664-negotiations-on-fta-between-ukraine-turkey-almost-complete-zelensky.html. Accessed 5 July 2021.
- "Netanyahu: Israel to Complete Ratification of Free Trade Agreement with Ukraine Soon." *Ukrinform*, 14 Aug. 2020, www.ukrinform.net/rubric-economy/3081417-netanyahu-israel-to-complete-ratification-of-free-trade-agreement-with-ukraine-soon.html. Accessed 5 July 2021.

- Olearchyk, Roman. "Russia Accused of Triggering Trade War with Ukraine." *Financial Times*, 15 Aug. 2013, www.ft.com/content/99068c0e-0595-11e3-8ed5-00144feab7de. Accessed 5 July 2021.
- Oliphant, Roland. "Ukraine Bans Russian Foods As Trade War Escalates." *The Telegraph*, 3 Jan. 2016, www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/ukraine/12078921/Ukraine-bans-Russian-foods-as-trade-war-escalates.html. Accessed 5 July 2021.
- Panin, Alexander. "Ukrainian Imports Barred As Relations Hit a New Low." *The Moscow Times*, 15 Aug. 2013, <https://www.themoscowtimes.com/2013/08/15/ukrainian-imports-barred-as-relations-hit-a-new-low-a26815>. Accessed 5 July 2021.
- Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and Their Member States, and Ukraine. *Official Journal of the European Communities* L 49/3. 19 Feb. 1998, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A21998A0219%2802%29>. Accessed 26 Aug. 2021.
- Resolution of the Government of the Russian Federation No. 778 of 7 August 2014 "On Measures Concerning Implementation of the Presidential Decree as of 6 August 2014 No. 560 on Applying of Certain Special Economic Measures in Order to Ensure Safety of the Russian Federation."* *The Russian Government*, <http://government.ru/docs/14195/>. Accessed 26 Aug. 2021.
- "Russia Suspends Free Trade Agreement with Ukraine." *The Moscow Times*, 16 Dec. 2015, www.themoscowtimes.com/2015/12/16/russia-suspends-free-trade-agreement-with-ukraine-a51261. Accessed 5 July 2021.
- Sardak, Sergii, et al. "Ukraine's Exports as a Global Challenge for Its Future." *Proceedings of the Selected Papers of the 8th International Conference on Monitoring, Modeling & Management of Emergent Economy*. CEUR Workshop Proceedings, vol. 2422, 2019, pp. 84-99.
- Shumylo-Tapiola, Olga. *Ukraine at the Crossroads: Between the EU DCFTA & Customs Union*. *Russie.Nei.Reports* 11, April 2012, https://carnegieendowment.org/files/Ukraine_at_the_Crossroads-Between_the_EU_DCFTA_Customs_Union.pdf. Accessed 5 July 2021.
- State Statistics Service of Ukraine*. <http://www.ukrstat.gov.ua>. Accessed 26 Aug. 2021.
- Statistics Canada. "Immigration and Ethnocultural Diversity Highlight Tables. Ethnic Origin, Both Sexes, Age (Total), Canada, 2016 Census—25% Sample Data." *Statistics Canada*, 25 Oct. 2017, <https://www12.statcan.gc.ca/census-recensement/2016/dp-pd/hltfst/imm/Table.cfm?Lang=E&T=31&Geo=01&SP=1&age=1&sex=1>. Accessed 5 July 2021.
- Svoboda, Karel. "On the Road to Maidan: Russia's Economic Statecraft Towards Ukraine in 2013." *Europe-Asia Studies*, vol. 71, no. 10, 2019, pp. 1685-704. doi.org/10.1080/09668136.2019.1670784.
- Timtchenko, Ilya. "World in Ukraine: Ukraine, Canada Starting to Benefit from Free Trade." *KyivPost*, 28 June 2018, www.kyivpost.com/business/world-in-ukraine-ukraine-canada-starting-to-benefit-from-free-trade.html. Accessed 5 July 2021.

- “UK and Ukraine Sign Political, Free Trade and Strategic Partnership Agreement.” *Gov.UK*, 8 Oct. 2020, www.gov.uk/government/news/uk-and-ukraine-sign-political-free-trade-and-strategic-partnership-agreement. Accessed 5 July 2021. Press release.
- United Nations Ukraine. “Ukraine Common Country Analysis.” 30 Apr. 2021, ukraine.un.org/en/126017-ukraine-common-country-analysis. Accessed 5 July 2021.
- . “UN Position Paper on Labor Code.” *United Nations Ukraine*, 14 Oct. 2020, ukraine.un.org/en/95575-un-position-paper-labor-code?fbclid=IwAR0TcyRu-EbcKkOHqRoXtcU7iUSE-9AUql2dDL2Km2GeDYm03WF1naHM1r4. Accessed 5 July 2021.
- Van der Loo, Guillaume, and Peter Van Elsuwege. “Competing Paths of Regional Economic Integration in the Post-Soviet Space: Legal and Political Dilemmas for Ukraine.” *Review of Central and East European Law*, vol. 37, no. 4, 2012, pp. 421-47. doi.org/10.1163/092598812X13274154887060.
- World Bank. *Doing Business 2020: Comparing Business Regulation in 190 Economies*. World Bank, 2020, https://www.doingbusiness.org/en/data/exploreeconomies/ukraine#DB_tab. Accessed 26 Aug. 2021.
- . *Ukraine Country Environmental Analysis*. World Bank, 2016, <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/24971>. Accessed 5 July 2021.
- . *Ukraine—Systematic Country Diagnostic: Toward Sustainable Recovery and Shared Prosperity*. The World Bank, 28 April 2017, documents.worldbank.org/curated/en/268021494851394908/Ukraine-Systematic-Country-Diagnostic-toward-sustainable-recovery-and-shared-prosperity. Accessed 5 July 2021.
- . *World Integrated Trade Solution (WITS)*. <https://wits.worldbank.org>. Accessed 26 Aug. 2021.
- WTO. *Appellate Body Report, Russia—Measures Affecting the Importation of Railway Equipment and Parts Thereof, WT/DS499/AB/R and Add.1, Adopted 5 March 2020*. [https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S006.aspx?Query=\(@Symbol=%20wt/ds499/ab/r*%20not%20rw*\)&Language=ENGLISH&Context=FomerScriptedSearch&languageUIChanged=true](https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S006.aspx?Query=(@Symbol=%20wt/ds499/ab/r*%20not%20rw*)&Language=ENGLISH&Context=FomerScriptedSearch&languageUIChanged=true). Accessed 26 Aug. 2021.
- . *Russia—Measures Affecting the Importation of Railway Equipment, and Parts Thereof. Request for Consultations by Ukraine*. Document WT/DS499/1, G/L/1128, G/TBT/D/48. 26 Oct. 2015. [https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S006.aspx?Query=\(@Symbol=%20wt/ds499/1\)&Language=ENGLISH&Context=FomerScriptedSearch&languageUIChanged=true#](https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S006.aspx?Query=(@Symbol=%20wt/ds499/1)&Language=ENGLISH&Context=FomerScriptedSearch&languageUIChanged=true#). Accessed 26 Aug. 2021.
- . *Appellate Body Report, Ukraine—Anti-Dumping Measures on Ammonium Nitrate, WT/DS493/AB/R and Add.1, Adopted 30 September 2019*. [https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S006.aspx?Query=\(@Symbol=%20wt/ds493/ab/r*%20not%20rw*\)&Language=ENGLISH&Context=FomerScriptedSearch&languageUIChanged=true#](https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S006.aspx?Query=(@Symbol=%20wt/ds493/ab/r*%20not%20rw*)&Language=ENGLISH&Context=FomerScriptedSearch&languageUIChanged=true#). Accessed 26 Aug. 2021.

- WTO, Committee on Regional Trade Agreements. *Deep and Comprehensive Free Trade Area Concluded As a Part of the Association Agreement between the European Union and Ukraine. Report by the Secretariat.* Document WT/REG353/1, 13 April 2017, <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:/WT/REG/353-1.pdf&Open=True>. Accessed 26 Aug. 2021.
- . *Free Trade Agreement between Canada and Ukraine. Report by the Secretariat.* Document WT/REG388/1, 21 March 2018, Link: <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:/WT/REG/388-1.pdf&Open=True>. Accessed 26 Aug. 2021.
- WTO, Trade Policy Review Body. *Trade Policy Review of Canada. Report by the Secretariat.* Document WT/TPR/S/389, 17 April 2019, https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/s389_e.pdf. Accessed 26 Aug. 2021.
- . *Trade Policy Review of Ukraine.* Minutes of the Meeting. Document WT/TPR/M/334/Add.1., 14 June 2016, <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:/WT/TPR/M334A1.pdf&Open=True>. Accessed 26 Aug. 2021.
- . *Trade Policy Review of Ukraine.* Report by the Secretariat. Document WT/TPR/S/334, 15 March 2016, https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/s334_e.pdf. Accessed 26 Aug. 2021.
- WTO, Working Party on the Accession of Ukraine. *The Schedule of Specific Commitments on Trade in Services of Ukraine.* Document WT/ACC/UKR/152/Add.2, 25 Jan. 2008, <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=Q:/WT/ACC/UKR152A2.pdf&Open=True>. Accessed 26 Aug. 2021.